

**ÇORUM'DA YAŞAYAN
GELENEKSEL MESLEKLER**

Esmâ Nur GÖZEL COMBA

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Erzurum-2024

Her hakkı saklıdır

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇORUM'DA YAŞAYAN GELENEKSEL MESLEKLER

Esmâ Nur GÖZEL COMBA

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Erzurum-2024

Her hakkı saklıdır

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	VI
KISALTMALAR.....	VII
ÖN SÖZ.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN TANIMI, AMACI, ÖNEMİ, KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

1.1. ÇALIŞMANIN TANIMI	3
1.2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ	3
1.3. ÇALIŞMANININ KAPSAM VE SINIRLILIKLARI.....	3
1.4. LİTARATÜR TARAMASI	4
1.4.1. Kitaplar	4
1.4.2. Makaleler ve Bildiriler	5
1.4.3. Tezler	6

İKİNCİ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA KONUSU İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

3.1 GELENEK, SANAT, ZANAAT VE KÜLTÜR NEDİR?	10
3.2. GELENEKSEL MESLEK NEDİR?.....	11
3.3. ULUSAL KALIT.....	12
3.4 AHİLİK TEŞKİLATI VE TÜRKİYE ESNAF VE SANATKARLAR FEDERASYONU	14

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇORUM'DA YAŞAYAN GELENEKSEL MESLEKLER

4.1. HAM MADDESİ LİF OLAN MESLEKLER.....	17
4.1.1. Terzilik	17
4.1.1.1. Mesleğin Geçmişi.....	17
4.1.1.2. Mesleğin Bugünü	19
4.1.1.3 Mesleğin Geleceği	21
4.1.2. Yorgancılık.....	22
4.1.2.1 Mesleğin Geçmişi.....	23
4.1.2.3. Mesleğin Bugünü	25
4.1.2.4. Mesleğin Geleceği	27

4.2. HAM MADDESİ MADEN OLAN MESLEKLER	28
4.2.1. Kalaycılık	28
4.2.1.1. Mesleğin Geçmişi.....	28
4.2.1.2. Mesleğin Bugünü	29
4.2.1.3. Mesleğin Geleceği	32
4.2.2. Demircilik.....	32
4.2.2.1. Mesleğin Geçmişi.....	34
4.2.2.2. Mesleğin Bugünü	35
4.2.2.3. Mesleğin Geleceği	37
4.2.3. Tenekecilik	37
4.2.3.1. Mesleğin Geçmişi.....	38
4.2.3.2. Mesleğin Bugünü	39
4.2.3.3. Mesleğin Geleceği	40
4.3. HAM MADDESİ DERİ VE HAYVANSAL ATIK OLAN MESLEKLER	40
4.3.1. Ayakkabıcılık.....	40
4.3.1.1. Mesleğin Geçmişi.....	41
4.3.1.2. Mesleğin Bugünü	42
4.3.1.3. Mesleğin Geleceği	46
4.3.2. Ciltçilik	46
4.3.2.1. Mesleğin Geçmişi.....	46
4.3.2.2. Mesleğin Bugünü	47
4.3.2.3. Mesleğin Geleceği	50
4.4. HAM MADDESİ AĞAÇ OLAN MESLEKLER.....	50
4.4.1. Kerestecilik	50
4.4.1.1. Mesleğin Geçmişi.....	50
4.4.1.2. Mesleğin Bugünü	51
4.4.1.3. Mesleğin Geleceği	53
4.4.2. Arı Kovanı Yapımı.....	54
4.4.2.1. Mesleğin Geçmişi.....	54
4.4.2.2. Mesleğin Bugünü	56
4.4.2.3. Mesleğin Geleceği	58
4.4.3. Elekçilik.....	59
4.4.3.1. Mesleğin Geçmişi.....	60
4.4.3.2. Mesleğin Bugünü	61
4.4.3.3. Mesleğin Geleceği	63
4.5. DİĞER MESLEKLER	63
4.5.1. Arzuhalcilik.....	63
4.5.1.1. Mesleğin Geçmişi.....	64
4.5.1.2. Mesleğin Bugünü	64
4.5.1.3. Mesleğin Geleceği	65
4.5.2. Leblebicilik.....	65
4.5.2.1. Mesleğin Geçmişi.....	66
4.5.2.2. Mesleğin Bugünü	67
4.5.2.3. Mesleğin Geleceği	70
SONUÇ	71
KAYNAK KİŞİ LİSTESİ	74

KAYNAKÇA	78
EKLER.....	81

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZİN ADI

ÇORUM'DA YAŞAYAN GELENEKSEL MESLEKLER

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

2024, 104 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ (Danışman)

Doç.Dr. Abdulkadir KIRBAŞ (Jüri Başkanı)

Prof.Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ (Danışman)

Doç.Dr. M.Emin ALTINIŞIK (Jüri Üyesi)

Geleneksel meslekler, toplum hafızasında yer edinmiş, uzun yıllar usta-çırak kültürü ile gelecek nesillere bilgi aktarımı sağlanmış sanat kollarından oluşmaktadır. Toplumun karakteristik özelliklerinin dışı vurumu olarak değerlendirilen bu meslekler, kültür taşıyıcılığı noktasında geçmiş ile gelecek arasında köprü görevi görmektedir. Muhtevası uzun yıllar korunarak bu günlere değin ulaştırılan meslekler, son dönemde toplumumuzda görülen sosyal- kültürel yapının değişmesi sebebiyle unutulmaya yüz tutmuştur.

Geleneksel meslekler içinde olduğu toplumun yaşayış ve düşünce tarzına ayna tuttuğundan Türk milletinin tarihi seyri, geçirdiği değişimler meslek kollarında açıkça görülmektedir. Milli değerlerin kayıt altına alınması, gelecekte kılavuz olarak kullanılabilmesi açısından geleneklerimiz ve bunlara bağlı oluşan geleneksel mesleklere kıymetle yaklaşılmaktadır.

Bu çalışmada Çorum'da yaşayan geleneksel meslekler; ham maddelerine göre beş başlık halinde ele alınmış ve saha çalışması eşliğinde elde edilen veriler dikkate sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, Geleneksel Meslek, Çorum, Kültür

ABSTRACT
MS. Thesis
TRADITIONAL PROFESSIONS LİVİNG IN ÇORUM
Esma Nur GÖZEL COMBA
Advisor: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ
2024, 104 pages

→ **Jury: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ (Advisor)**
Assoc. Dr. Abdulkadir KIRBAŞ (Jury President)
Assoc. Dr. M.Emin ALTINIŞIK (Jury Member)

Traditional professions consist of branches of art that have a place in social memory and have been able to transfer knowledge to future generations through the master-apprentice culture for many years. These professions, which are considered as the expression of the characteristic features of the society, serve as a bridge between the past and the future in terms of carrying culture. Many of the professions, whose contents have been preserved for many years and have been preserved until today, are now almost forgotten due to the recent change in the socio-cultural structure in our society. In this study, traditional professions continued in Çorum province were identified and mostly their last representatives were interviewed.

Our study consists of four main sections. In the first part, information about the literature review on the subject is given, and in the second part, explanations are made about the material and method. In the third section, basic concepts related to the research topic are discussed, while in the fourth section, detailed information is given about traditional professions that we have classified according to their raw materials. Practices and solution suggestions to ensure that traditional professions are not forgotten are also included.

Key Words: Tradition, Traditional Profession, Çorum, Culture

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

4.1. Vildan Sönmez'in Atölyesinden Bir Görüntü	21
4.2. Ramazan Görmez'in Atölyesinden Bir Görüntü	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
4.3. Yusuf Yıldız'ın Yorgancı	24
4.4. Yün Temizleme Makinesi	25
4.5. Yusuf Yıldız'ın Atölyesinden Bir Görüntü	26
4.6. Salih Dokuz'un Kalaycı Dükkanından Ocak Görüntüsü	30
4.7. Salih Dokuz'un kullandığı malzemler	31
4.8. Kok Kömürü Örneği	32
4.9. Alaca Esnaf Ve Sanatkarlar Odası Başkanı İsmail Ataç'ın Atölyesinden Bir Görüntü	34
4.10. İsmail Ataç'ın Örs Üzerinde Demir Dövme Görüntüsü	35
4.11. Sıcak Demiri Suyu Batırma Görüntüsü	36
4.12. Yahya Demir'in Tenekeci Dükkânında sattığı Ürünlerin Görüntüsü	38
4.13. Dünyanın En Dar Arastası Olarak Bilinen Ayakkabıcılar Çarşısının Eski Hali ...	42
4.14. Dünyanın En Dar Arastası Olarak Bilinen Ayakkabıcılar Çarşısının Yeni Hali ..	43
4.15. Şuap Kaya'nın İmal Ettiği Ayakkabı Görüntüsü	44
4.16. İbrahim Müezzinoğlu'nun Cilt Atölyesi Görüntüsü	48
4.17. Kerestecilikte Kullanılan Makine Örnekleri	53
4.18. Hüseyin Koç'un ürettiği arı kovanı örneği	55
4.19. Hüseyin Koç'un Arı Kovanı Üretmek İçin Kullandığı Doğrama Makinesi	58
4.20. El yapımı Elek Örneği	60
4.21. Makina İşi Elek Örneği	62
4.22. Hayvalı Leblebi'den Bir Görüntü	67
4.23. Hayvalı Leblebi'den Bir Görüntü	69

KISALTMALAR

a. s	Aleyhisselam
c.m	Santimetre
H.z.	Hazreti
İSgap	İş sağılığı ve Güvenliğı Araştırma Projesi
K.K.	Kaynak kişi
kg	Kilogram
km	Kilometre
No	Numara
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Federasyonu
tl	Türk lirası
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire
y.y.	Yüzyıl

ÖN SÖZ

Bir toplumun hayata bakış açısı çerçevesinde şekillenen gelenekleri, içerisinde yetişen kişilerin davranışlarından, yeme-içme alışkanlıklarına kadar birçok alana temas etmektedir. Süreklilik sağlanan davranışlar zamanla toplumda kendisine daha da sağlam yer edinmiş, yaptırım gücü haline gelmiştir.

İnsan ihtiyaçları doğrultusunda oluşan meslekler bir toplumun gelenekleri içerisinde, uzun yıllar kültür özelliklerinin korunup geleceğe taşınması kaidesiyle geleneksel hale gelmektedir. İçerisinde olduğu topluma özgü olup, maddi- manevi değerleri bünyesinde barındırmaktadır. Geleneksel meslekler gerek oluşum gerekse üretim aşamalarında mistik özellikler barındırabilmektedir. Bu sebeple geleneksel meslekler özelinde toplumumuzda oluşmuş hikayeler, atasözleri, deyimler, alkış-kargış örnekleri mevcuttur.

Toplumumuzun son yıllarda geçirdiği değişim/ dönüşüm sebebiyle kültürel mirasların yaşatılması sekteye uğramıştır. Fakat Çorum ili, coğrafi yapısı sebebiyle yavaş gelişim gösteren bir şehir olduğundan gelenekler sıkı sıkıya muhafaza edilmiş, kültür taşıyıcılığı farklı illere oranla daha fazla olmuştur.

Çorum, yakın geçmişe kadar geleneksel mesleklerin ustalarını koruyup yaşatabilmiş bir şehir iken, son dönemde şehrin giderek göç vermesi, genç nüfusun maddi gelir kaygısıyla farklı işlere yönelmesi, değişen hayat tarzı gibi faktörler ile artık Çorum’da da geleneksel meslekler unutulmaya yüz tutmuştur. Arz- talep dengesine de bağlı olarak geleneksel meslek icraatçıları Çorum’da giderek azalmaktadır. Belki de Çorum’daki mesleğin son ustaları olan bu icraatçılardan meslek inceliklerini öğrenmek, kayıt altına alıp gelecek nesillere ulaştırmak amaçlanmıştır.

Bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır; birinci bölüm çalışmanın amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıklarını içerirken bu başlık altında literatür taraması da verilmiştir. İkinci bölümde çalışma sırasında kullanılan materyal ve yöntem açıklanmış, üçüncü bölümde ise araştırmanın konusu ile ilgili temel kavramlar ele alınmıştır. Bu başlık altında gelenek, sanat, zanaat, kültür, geleneksel meslek ve ulusal kalıt kavramları incelenmiş, Ahilik teşkilatı ve TESF karşılaştırılmıştır. Tezin son bölümü olan dördüncü bölümde Çorum’da yaşayan geleneksel meslekler, mesleğin dünü, bugünü ve yarını şeklinde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Dördüncü bölüm ham maddesi lif olan meslekler, ham maddesi maden olan meslekler, ham

maddesi deri ve hayvansal atık olan meslekler, ham maddesi ağaç olan meslekler ve diğer meslekler olarak beş alt başlığa ayrılmaktadır.

Bu süreçte desteklerini esirgemeyen başta Prof. Dr. Yusuf Ziya Sümbüllü hocama, eşime, aileme ve deneyimlerinden her daim yararlandığım kıymetli büyüğüm Metin Gözel' e teşekkürlerimi sunarım.

Esmâ Nur GÖZEL COMBA

Erzurum-2024

GİRİŞ

Geleneksel meslekler toplum kimliğinin, düşünce tarzının ve yaşam niteliklerinin karşılığı olarak oluşum göstermektedir. Bu sebeple zaman içinde kökleri daha da sağlamlaşarak, gelişim göstererek bu günlere değin ulaşmıştır.

Belirli bir kültür dairesi çerçevesinde oluşan değerler bütünü ise toplumun hayata bakış açısını, yazılı ve sözlü yaratmalarını, madden ve manen tüm verimlerini kapsamaktadır. Bu bağlamda nesiller boyu devam ettirilen davranışlar, gelenekselleşerek toplum kimliğini oluşturmuştur. Bazı meslek grupları ise toplum ihtiyacına cevap niteliğinde oluşum gösterip, nesillerce yaşatıldığından gelenekselleşmiştir. Mesleğin piri, etrafında oluşan hikayeler, yapım aşaması gibi birçok bilgi, usta-çırak arasında gelecek nesillere aktarılmıştır. Bu sayede geleneksel meslekler; kültür özelliklerinin yaşatılması, toplumunun geçirdiği değişim ve dönüşüm süreçlerinin izlenebilmesini sağlayıp, geçmiş ile gelecek arasında köprü görevi görmektedir.

Sanayileşme hareketleri doğrultusunda gerek dünyada gerekse ülkemizde beden gücünden, el emeğinden makineleşmeye geçilmiştir. Seri üretimi ve ürün çeşitliliğini arttıran bu gelişme geleneksel meslekleri olumsuz etkilemiş, yıllar içinde kadrosu giderek azalmıştır.

Moda kavramı ortaya çıktığı andan itibaren etki alanını giderek arttırmış, kişilerin tüketim tercihlerinde belirleyici faktör olmuştur. Seri üretimin artması sonucu her alanda ürün çeşitliliği görülmeye başlanmış ve moda algısı ile belirli dönemlerde belirli ürünler popüler hale gelmiştir. Arz- talep dengesine bağlı olarak popüler kültür ürünlerinin rağbet görmesi sonucunda ise el emeği ile imal edilen ürünler revaçtan düşmüş, geleneksel mesleklere rağbet azalmıştır. Yüzyıllardır süregelen bilgi birikimin korunması ve yaşatılması amacıyla Unesco, geleneksel meslekleri somut olmayan kültürel miras listesine eklemiştir.

El emeği ile üretilen eşyalar biricik ve özel ürünler olduğundan kıymetle yaklaşılmaktadır. Üründe, üreticisinin hayal dünyasından yansımalar bulunabileceği gibi yaşanan dönemden izlere ve geleneksel motiflere de rastlanmaktadır. Bu durum bizlere ürünün belirli bir kültür dairesi içinde oluştuğunu göstererek tarihi süreci izleyebilme olanağı sağlamaktadır. Sanatta ve anlayışta yaşanan değişimin etkilerini barındıran ürünler tarihe tanıklık edebilmiştir.

Zengin bir kültürel mirasa sahip geleneksel meslekler, yıllar içinde yaşanan zihniyet değişiminden yakından etkilenmiş üretilen eşyalar toplum nezdinde değersizleşmeye

başlamıştır. Eskiye ve eskiye ait unsurlara daha az önem verilmesi toplumsal kırılmayı da beraberinde getirmiş, geleneksel yeme—içme tarzından giyim-kuşam tarzına kadar birçok değişim yaşanmıştır. Bu değişimin; ürün çeşitliliğinin artması, seri üretim sayesinde binlerce ürüne ulaşılabilmesi gibi olumlu yönlerinin yanında kalitenin düşmesi, rekabet sebebiyle fiyat artışının yaşanması, geleneğin devam ettirilememesi, insan ruhunun yansıması niteliğinde ürünler üretilmemesi gibi birçok olumsuz etkiyi de beraberinde getirmiştir. Kültürel değerleri muhafaza edebilmek ve geçmiş ile günümüz arasında oluşan kopukluğu en aza indirebilmek adına sayıları giderek azalan geleneksel meslek icraatçılarına gereken önem verilmeli, değerli bilgilerinden istifade edilmelidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN TANIMI, AMACI, ÖNEMİ, KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

1.1. ÇALIŞMANIN TANIMI

Toplumsal hafıza olarak nitelendirilen geleneksel meslekler bir milletin geçirdiği tarihsel, kültürel, toplumsal sürecin izlerini yansıtmaktadır. Bir mesleğin geleneksel meslek haline gelebilme süreci ve etrafında oluşan sözlü edebiyat ürünleri incelenmiştir. Bu bağlamda nesiller boyu usta-çırak kültürü ile bugünlere ulaşmış geleneksel meslekler değişen dünya düzeni ile canlılığını kaybetmiş, toplum hafızasından giderek silinmeye başlamıştır. Kültür kimliğinin devamlılığı ve Halk Bilimi açısından önem arz eden unutulmaya yüz tutmuş geleneksel meslekler Çorum ili bağlamında tespit edilmiş ve derleme çalışması yapılmıştır.

1.2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Kültürel miras içinde değerlendirdiğimiz geleneksel meslekler insanlığın varoluş tarihi kadar kadim ve eskidir. Aradan geçen binlerce yıl içinde bu meslekler toplum hafızasına kazınmış, usta-çırak ilişkisi içerisinde bugünlere değin ulaşmıştır. Gelişen teknolojik faaliyetler hayatımızı kolaylaştırarak, seri üretim, ürün çeşitliliği, fabrikasyon vb. unsurlarını oluşturmuştur. Fakat bu durum kültürel ve sanatsal açıdan bazı noktalarda kırılmalar yaşanmasına sebep olmuştur. Daha çok tüketici toplum rolüne girildiği için el emeği ürünler arz-talep dengesine bağlı olarak giderek azalmıştır.

Çorum ilinde yaşatılan el sanatlarının nasıl icra edildiği, üretim sürecinden ticaretine kadar hangi aşamalardan geçtiği bütüncül olarak bu tezde değerlendirilmiştir.

1.3. ÇALIŞMANININ KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Çorum ilinde yaşayan geleneksel meslekler bu çalışmanın konusu olarak seçilmiş ve saha çalışması yapılarak meslek icraatçıları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kalaycılık, ayakkabıcılık, leblebicilik, ciltçilik, kerestecilik, arı kovana yapımı, terzilik, elekçilik, tenekecilik, demircilik, yorgancılık ve arzuhalcilik olmak üzere toplam 12 meslek dalı incelenmiş, toplumda önde gelen, işinin ehli meslek erbabları ile saha çalışması yapıp, derleme yoluyla bilgiler alınmıştır. Çalışma kapsamında Çorum'da halen yaşayan meslekler irdelenmiş, icraatçısı olmayan meslekler ise çalışmaya dahil edilmemiştir. Kaynak kişiler

ağırlıklı olarak erkek olmakla birlikte 22 kaynak kişi içinden yalnızca 3 tanesi kadın ustadır. Saha çalışması Çorum ili ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmada ilimizde mesleğinin son temsilcileri ile görüşülen, unutulmaya yüz tutmuş mesleklere ek olarak günümüz şartlarına uygun formda sayıca çoğalarak devam ettirilen meslek grupları ile de görüşmeler sağlanmıştır. Örneğin Çorum'un sembolü haline gelen leblebiyi geleneksel yöntemlerle elek, çuval, tandır vb. malzemeler ile üreten yalnızca Hayvalı Leblebi kaldığından tez konusu kapsamında değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca modern formda icra edilen leblebicilere de yer verilmiştir. Mesleklerin kültürel özellikler barındırmaları; tezin içerisinde halk hekimliğine, Ahilik kültürüne, mitolojik kökenlere dair bilgiler sunulmasına fırsat sağlamıştır. Tez oluşturulurken kaynak kişi bilgilerine ek olarak kitaplar, makaleler ve tezlerden yararlanılmıştır.

1.4. LİTARATÜR TARAMASI

1.4.1. Kitaplar

M. Ali Diyarbakırlıoğlu tarafından kaleme alınan “Kaybolan Meslekler ve Son Ustalar” adlı 2 ciltten oluşan eser İstanbul Ticaret Odası tarafından 2013 yılında yayımlanmıştır. Eserde Türkiye genelinde kaybolmaya yüz tutmuş meslek grupları ile yapılan görüşmeler bulunmaktadır. Meslek icrasında kullanılan malzeme resimleri ile görüşmelerle desteklenen ansiklopedik bir çalışmadır. (Diyarbakırlıoğlu,2013)

M. Öcal Oğuz ve Ezgi Metin'in birlikte yazdıkları “2005 Yılında Çorum'da Yaşayan Geleneksel Meslekler” isimli eser 27 adet meslek grubunu saha çalışması ile incelemektedir. 87 sayfadan oluşan eser el sanatları geleneğinin gelecekte koruma altına alınması gereken yaşayan geleneksel meslekleri belirlemeye yönelik bir envanter çalışmasıdır (Oğuz-Metin,2006)

İbrahim Ethem Arıoğlu'nun “Geleneksel Meslekler” adlı kitabında yüzyıllar öncesinden günümüze taşınan fakat son yıllarda kaybolmakta olan meslekler geçmiş, bugün ve gelecek arasında değerlendirmeleri kapsamaktadır. Eser 204 sayfadan oluşmaktadır. (Arıoğlu,2019)

Bahattin Ögel tarafından kaleme alınan “Türk Kültür Tarihine Giriş” adlı eser toplamda 9 ciltten oluşmaktadır. Türklerin köy ve şehir hayatı, seyahat ve yön bilgisi, ziraat konuları, ev kültürü, ateş, bayrak, yemek ve mutfak kültürü gibi çeşitli konularda bilgiler yer almaktadır. (Ögel, 1978)

M. Ali Yolcu “Nevşehir Yöresinde Yaşayan Geleneksel Meslekler” adlı eserinde bıçak ustası, demirci, kalaycı, urgancı, dokumacı, semaverci gibi birçok kadim meslek dalı hakkında bilgi verilmiştir. Eser 3 bölümden oluşmaktadır. (Yolcu,2015)

Berna Ayaz’ın yazdığı “El Emeği Göz Nuru Geleneksel Meslekler Üzerine Bir Değerlendirme” isimli eser 2022 yılında yayımlanmıştır. Eserde yüzyıllardır süregelen meslekler tespit edilmiş ve halk bilimsel açıdan incelenmiştir.113 sayfadan oluşan eser araştırma-inceleme grubunda bir çalışmadır. (Ayaz,2022)

Sedat Veyis Örnek tarafından yazılan “Türk Halkbilimi” adlı eserde halk bilimimize ait genel ve özel konular hepsi ayrıntılı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Eser Türk halk bilimine ilişkin genel bilgiler, sosyal normlar, geçiş dönemleri hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca eser 3 bölüm, 352 sayfadan oluşmaktadır. (Örnek,1995).

Mircea Eliade’ nin “Demirciler ve Simyacılar” adlı eseri arkaik toplumların maddeye karşı olan tavırlarını incelemektedir. Mesleklere özgü mitleri, ayinleri ve simyaları da anlatan eser 256 sayfadan oluşmaktadır. (Eliade,2003)

1.4.2. Makaleler ve Bildiriler

Begül Özkoca ve Hilal Bozkurt tarafından kaleme alınan “Çorum İli İskilip İlçesi Geleneksel El Sanatlarına Genel Bir Bakış” adlı bildiride yörede halen varlığı sürdürülen el sanatları tespit edilmiş ve el sanatlarının ham madde ve araç gereçleri ile üretim aşamaları incelenmiştir. (Özkoca-Bozkurt,2013)

Ali Duymaz ve Halil İbrahim Şahin tarafından kaleme alınan “Meslek Folkloru Kapsamında Geleneksel Mesleklerdeki Pir İnancı ve Hikayeleri Üzerine Bir Değerlendirme” isimli makale Milli Folklor Dergisi bünyesinde yayımlanmıştır. Makale Sosyal Gruplar ve Folklor, Meslek folkloru kavramı ve Meslek Piri İnancı ve Hikayeleri başlıklarıyla üç bölüme ayrılmıştır. (Duymaz-Şahin,2014)

Mehmet Özdemir 2019 yılında “Geleneksel Meslekler ve Bir Ustanın Hikayesi: Giresun’da Demircilik” isimli makalesini kaleme almıştır. Makalede Demircilik mesleği geçmiş, gelecek ve gelenek vb. konular bağlamında incelenmiştir. (Özdemir,2019)

Filiz Dursun tarafından 2022 yılında yayımlanan “Basındaki Yansımaları ile Geleneksel Terzilik Mesleği” isimli makalede mesleğin durumu, sorunları ve sorunların nedenleri üzerine araştırma yapılmıştır. Makale Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi bünyesinde yayımlanmıştır. (Dursun,2022)

M. Öcal Oğuz'un "Unesco ve Gelenegin Ustaları" isimli makalesi insanlığın kültürel mirasının unutulmasına engel olmak ve gelecek kuşaklara aktarım sağlayabilmek amacıyla kaleme alınmıştır. (Oğuz,2008)

Ayşegül Koyuncu Okca 2016 yılında "Denizli'de Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kimi Geleneksel Meslekler" isimli makalesini Akademik Bakış Dergisinde yayımlamıştır. Makalede kültürel ve sanatsal değer taşıyan mesleklerin geçmişten günümüze değin uğradığı değişiklikler saptanmıştır. (Koyuncu,2016)

Ferhat Arslan, İlker Mümin Çağlar ve Cengiz Gürbıyık' ın 2017 yılında kaleme aldıkları "Kültürel Miras Kapsamında Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Meslekler: Turgutlu Örneği" makalesi çalışma sahası hakkında detaylı bilgi verdikten sonra Debbağdık, Keçecilik, Sepetçilik, Dokumacılık, Yorgancılık, Kalaycılık vb. 14 meslek grubu belirlenmiş ve bunların kültürel miras aktarımı ele alınmıştır. (Arslan-Çağlar-Gürbıyık,2017)

Melda Özdemir ve Fatma Yetim'in 1997 yılında "Günümüz Ekonomisinde Geleneksel El Sanatlarının Yeri ve Önemi" isimli bildiri Türkiye'de El Sanatları Gelenegi ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumunda sunulmuştur. (Yetim,1997)

1.4.3. Tezler

Gökhan Orhantekin' in 2019 yılında tamamladığı "Uşak' ta Geleneksel Meslekler Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme" isimli yüksek lisans tezini 160 sayfadan oluşmaktadır. Gelenegin temsilcileri ile görüşölüp mesleklerin sürdürülebilmesi için yapılması gereken hususlar üzerine çıkarımlar yapılmıştır.

Hülya Sinir Şahin tarafından 2022 yılında "Giresun Yöresinde Geleneksel Meslekler" adıyla yazılan yüksek lisans tezi 199 sayfadan ve Giriş, İnceleme, Sonuç olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Tezde yörede yaşayan geleneksel meslekler, bunlardan doğan inanç ve uygulamalar ve meslek icraatları hakkında bilgi verilmiştir.

Fatih Oran'ın kaleme aldığı "Kula'da Son Ustalarıyla Yaşatılan Geleneksel Meslekler" isimli yüksek lisans tezi 2018 yılında tamamlanmıştır.120 sayfadan oluşan tezde Kula'daki kadim meslekler tespit edilmiş, gözlem ve mülakat teknikleri kullanılarak birincil kaynaktan bilgi ve görüş alınmıştır.

Mustafa Duman "Gaziantep'teki Geleneksel Meslekler Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme" adlı yüksek lisans tezini 2011 yılında tamamlamıştır. 101 sayfadan oluşan tez

Gaziantep'teki meslek ve bu mesleklere ait ürünlerin tespit ve derleme çalışmalarını içermektedir.

Yunus Taşdemir'in 2022 yılında tamamladığı “Muş Merkezde Kaybolmaya Yüz Tutmuş Meslekler” isimli yüksek lisans tezi 134 sayfadan oluşmaktadır. Yöredeki mesleklerin dünü, bugünü ve yarını incelenerek bilgiler elde edilmiştir.

Ayça Yavuz Arslan'ın “Cumhuriyet Döneminde Ankara Kalesi'ndeki Geleneksel El Sanatları” adlı yüksek lisans tezi 2006 yılında tamamlanmıştır.109 sayfadan oluşan tezde Ankara'ya özgü geleneksel el sanatları üzerinde durulmuştur.

Yasemin Güneş 2022 yılında “Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler” isimli yüksek lisans tezini tamamlamıştır. 207 sayfadan oluşan tezde kültür çeşitliliği bakımından zengin olan Edirne' de ki insan hazinesi olarak görülen zanaatkarların araştırılması üzerinde durulmuştur.

Aycan Özentürk Tezgel' in 2008 yılında tamamladığı “Samsun İli' nin Vezirköprü İlçesi'ndeki Geleneksel Meslekler” isimli yüksek lisans tezi 100 sayfadan oluşmaktadır. Tezde Ahilikle bugünkü Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Bakırcılık, Demircilik, Kalaycılık, Semavercilik gibi geleneksel meslekler üzerinde durulmuştur.

Adnan Boyunduruk “Kahramanmaraş Geleneksel Meslek Folkloru: Kapalı Çarşı Örneği” isimli doktora tezini 2023 yılında tamamlamıştır. 272 sayfadan oluşan tezde yörede yaşayan meslek ustaları ve esnafların meslek hayatlarında meydana gelen folklor ürünleri ele alınmıştır.6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ta yaşanan depremin esnaflara etkisi açıklanmıştır.

Mustafa Çelen'in 2023 yılında kaleme aldığı “ Bingöl'deki Geleneksel Meslekler Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme” isimli yüksek lisans tezi 165 sayfadan oluşmaktadır. Tezde mesleklerin geçmişi, bugünü ve geleceği hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

“Halk Bilimi araştırma ve inceleme kuram ve yöntemleri genel olarak iki ana grupta toplanmaktadır. Bunlardan bir kısmı halk edebiyatı metinlerini temel alarak oluşturulmuş ve diğer bir kısmı da metinlerin içinde yer aldığı icrayı (performansı) ve metnin yaratıldığı sosyal çevreyi, bağlamı esas almıştır. Metni esas alan kuramsal yaklaşımlar ve bunların uygulama yöntemleri daha eskidir. Bu kuramsal yaklaşımlar ve yöntemlerin önemli bir kısmı sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında da kullanılmaktadır.” (Ekici,2021:70). Bağlamsal (performans) kuram metne bütüncül yaklaşabilmek amacıyla halk edebiyatı ürünlerinin oluşum yerini dikkate almıştır.

“Halk bilimciler tarafından “alan” veya “saha” olarak da adlandırılan derleme yeri, halk ürünlerinin yaratılıp, yaşatıldığı ve halk edebiyatı metinlerinin bir kaynak kişi veya kaynak kişiler tarafından aktarıldığı ve bu aktarım sırasında sözlü veya yazılı olarak bu yaratmaların kaydedildiği yerdir” (Ekici ve Teke,2021:111).

Derleme yöntemlerinden görüşme (mülakat) tekniği; saha çalışmasının yapıldığı alanda derlemeci ile kaynak kişinin bir arada bulunup konu hakkında detaylı bilginin alındığı yöntemdir. İlk olarak saha çalışması yapılmadan önce yörede tanınan ilgili meslek temsilcileri araştırılmış akabinde derleme yapılmıştır. Görüşme sırasında sorulacak soruların önceden belirlenmesi, saha çalışması sırasında bilgilerin rahatlıkla alınmasını sağlamaktadır. Çalışma esnasında kaynak kişiler bu sorular ile konuya çekilmeye çalışılmış, bütünlüğün sağlanması hedeflenmiştir. Tez süreci boyunca ilgili mesleklerin icraatçıları ile görüşmeler, kendi dükkanlarında, işlerini yaparken gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişilerin uygulamalı anlatımlarının gerçekleştiği doğal ortamlarında çalışma yapmak derlemeci ve kaynak kişi açısından elverişlidir. Bilgi aktarımı daha kolay ve samimi bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu sayede aktif katılımlı gözlem tekniği de uygulanmış olup, veriler derleme alanında alınmıştır. Gözlem tekniği sayesinde derlemeci, halk yaratmalarının içine girip daha sağlıklı veri toplayabilmektedir.

Bu çalışma yapılırken kaynak kişiler ile bizzat görüşülmüş, ağırlıklı olarak yönlendirilmiş görüşme ve doğal ortamda aktif katılımlı gözlem tekniği kullanılmıştır. Tez konusu itibarıyla ilimizde nüfus yoğunluğunun olduğu bölgeler seçilmiş, yörede halk tarafından tanınan ustalar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yanımızda önceden

hazırladığımız soruların bulunduğu defter ve kalem bulunmuştur. Ayrıca kullanılan araç-gereçlerin fotoğraflanması ve çalışma sırasında not edilemeyen bilgilerin kaydedilmesi amacıyla cep telefonu kullanılmıştır. Tezde kullanılan tüm fotoğraflar şahsıma ait olup, Esma Nur Gözel Comba arşivi olarak ekler kısmında sunulmuştur. Saha çalışmasında edinilen bilgilerden geçerliliği olan kısımlar bilimsel bir yazı dili ile metne dahil edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA KONUSU İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

3.1 GELENEK, SANAT, ZANAAT VE KÜLTÜR NEDİR?

Çalışmamız konu itibarıyla “Geleneksel meslekler” üzerine bir inceleme olduğundan öncelikle gelenek kavramını açıklamak faydalı olacaktır.

Gelenek “Bir toplumda, toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar; anane, örf” (TDK,URL1) şeklinde açıklanmaktadır.

Sedat Veyis Örnek ise geleneği şu şekilde tanımlamıştır; “Bir toplulukta kuşaktan kuşağa geçen kültür mirasları, alışkanlıklar, bilgiler, töreler ve davranışlar. Sözlü ve yazılı olmak üzere iki kısma ayrılır. Gelenekler çoğu zaman toplumun gelişmesini engelleyici niteliktedir ve çok ağır değişirler” (Örnek,1971: 94).

Richard Sweterlitch’in tanımı ise şu şekildedir; “Beklenen bir davranış veya bir sosyal protokol olarak değerlendirilebilecek kadar düzenli yapılan bir aktivitedir. Kısaca gelenek, davranışların geleneksel ve beklenen bir biçimde yapılmasıdır. ...Gelenek, çok geniş kapsamlı bir şekilde insan davranışlarını içermektedir. Etnologlar geleneksel davranışları insanların günlük rutin yaşantılarının bir parçası olarak ele almaktadırlar. Halk bilimciler, geleneği halk inancı veya adetlerin birer ögesi olarak ele almaya meyillidirler” (Töret,2016:121).

Belirli normlar içeren uygulamalar yıllar boyu devam ettirilerek nesilden nesile aktarım sağlanmıştır. Zaman içinde bazı değişiklikler yaşansa da öz itibarıyla aynı olan uygulamalar geçmişten günümüze intikal etmiştir. Geniş anlamda gelenekler yöreden yöreye çeşitlilik gösterebilmektedir. Halk edebiyatı sözlü ürünlerinin çeşitlenmesi, kollara ayrılması sıkça karşılaşılan bir durum olmasına karşın geleneksel meslekler konusunda meslek incelikleri olduğu gibi ustadan çırağa aktarılmıştır.

“Sosyal yapının güçlü tutulmasında çok önemli görevler yüklenen halk edebiyatı ürünleri, en önemli kapalı işlevlerinden gelenek taşıyıcılığı fonksiyonuyla kültürel, sosyal, ahlaki kabulleri yansıtmakta ve onlara destek olmaktadır. Sahip olunan değerlerin, halk edebiyatı ürünleri arayıcılığıyla gelecek nesillere aktarılması, ortak kültür ortamı oluşturularak gelenek, görenek, inanç gibi kültürel yapıyı yansıtan unsurların yeni nesiller

tarafından bilinmesine sebep olacaktır. Gelenek aktarımıyla, kapalı işlevlerinden eğitim fonksiyonunu da icra eden bu ürünler, kültürün gelecek nesillere iletilmesinde toplumun göstergesi kabul edilmektedir” (Eker ve Özkan,2021:568-569).

Sanat “belli bir uygarlığın veya topluluğun anlayış ve zevk ölçülerine uygun olarak yaratılmış anlatım, bir şey yapmada ustalık, bir meslekte uyulması gereken kuralların tümü” (TDK, URL 2) olarak tanımlanmaktadır.

Zanaat kavramı ise güncel Türkçe sözlükte şu şekilde açıklanmaktadır; “İnsanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren iş; sınaat, sanat.” (TDK, URL 3)

Sanat ve zanaat kavramları iç içe girmiş, zamanla kaynaşmış ve birbiri yerine kullanılan sözcüklerdir fakat sanatta daha çok estetiklik ve özgünlük ön plandayken zanaat de süreç içine yayılmış el yatkınlığına dayanan üretim söz konusudur. Buna dayanarak denilebilir ki geleneksel meslekler usta- çırak yoluyla nesilden nesile bilgi birikimi aktararak zanaat icra etmektedirler.

Kültür kelimesinin tanımı Türkçe sözlükte şu şekilde geçmektedir; Tarihsel toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü olarak tanımlanmaktadır. (TDK, URL 4) Bu bağlamda geleneksel meslekler kültür taşıyıcılığı işlevi görmekte, geçmiş ile gelecek arasında köprü olmaktadır.

3.2. GELENEKSEL MESLEK NEDİR?

Geleneksel meslekler; belirli bir kültür dairesi içinde oluşmuş ve özü muhafaza edilerek yıllar içinde nesilden nesile aktarımı sağlanmış, usta ellerde el emeği, göz nuru ürünlerin üretildiği, geçmiş ile gelecek arasında kültür aktarımı sağlayan yegâne unsurdur.

Geleneksel meslekler olarak tanımladığımız meslek grupları diğer mesleklerden birtakım başlıklarda ayrılmaktadır. Bir mesleğin geleneksel meslek olarak değerlendirilmesi için toplumda belirli bir geçmişe sahip olması, bir kültür dairesi içinde oluşmuş ve el emeği göz nuru ürünlere bu kültürün izlerinin yansımaları gerekmektedir. Geleneksel meslekler bir anlamda toplumun karakteristik özelliklerinin dışı vurumudur. Örneğin demircilik mesleğinde, bakırcılıkta, halı dokumacılıkta veya yorgancılıkta işinin ehli ustalar ürünlerine belirli motifleri işlemektedir. Bunlar ustanın hayal gücüne göre özgün olabileceği gibi gelenekten gelen motiflerin işlenmesi de olabilir. Hakeza gelin olacak kıza çeyizi için baklava

desen süs yorganı yapımı Anadolu’da hala çok yaygın olan bir uygulamadır. Tüm bu bilgileri, meslek inceliklerini kıymetli ustalar çıraklarına aktarmış, bu sayede meslekler toplumumuzda kök salıp zaman içinde gelişim göstermiştir.

“El sanatları, insanlığın tarih öncesi dönemlerinden günümüze kadar var olan ve geçmişten günümüze aktarılan değerli bir kültürel mirastır. Geleneksel el sanatları bir topluma özgü olmakla beraber o toplumun değerlerini, inançlarını, tarihini yansıtırken, artistik el sanatları ise estetik kaygının olduğu yaratıcı sanat anlayışıdır. El sanatları sanayileşme öncesi toplumlarda ihtiyaç giderme konusunda önemli bir yere sahipti. Zaman içinde bu ihtiyaca ek olarak geleneksel hale gelmiş ve çeşitlenmiştir. Geleneksel el sanatları ve el sanatları malzeme ve teknik bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Geleneksel el sanatlarında yer alan motif, desen ve kompozisyonlar Türk sanat kültürünün göstergeleridirler. Genel olarak ahşap, toprak, deri ve tekstil ürünlerinin çoğunlukta olduğu el sanatlarını malzemeye göre ayırmak mümkündür” (Güven,2024:265).

Geleneksel el sanatları alanında ortaya çıkan ürünler daha çok kadınlar tarafından evlerinde üretilmekle birlikte, sanat atölyelerinde, halk eğitim merkezlerinde veya çeşitli kurslarda üretilmektedir. Bu bağlamda kadınların evde ürettikleri örgü, iğne oyası, dikiş-nakış, telkâri gibi alanlara yoğunlaşırken, yaygın eğitim veren kurumlarda bu alanlara ek ebru sanatı, çanak-çömlek yapımı gibi daha çok usta-çırak kültürü ile öğrenilebilecek alanları kapsamaktadır. Tüm bu geleneksel el sanatlarına ilginin artması ve sonraki kuşaklara aktarılması için yapılması gereken yegâne çalışma, el sanatı ürünlerinin ticaretinin yapılmasıdır. Ülkemiz gerek iklimi gerekse doğal güzellikleri açısından yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Bu avantajı değerlendirerek bir çok el emeği ürün simgeleştirilerek ticareti yapılabilir.

3.3. ULUSAL KALIT

M. Öcal Oğuz Küreselleşme ve Ulusal Kalıt Kavramları Arasında Halkbilimi adlı makalesinde “Batı kültürü etrafında oluşan dünyanın tek tipleşmesine karşı ulusal, bölgesel kültürlerin yaşatılması ve yaşayan müzecilik anlayışının getirilmesi için ulusal kalıt kavramının oluşturulması gerektiği fikrini öne sürmüştür.” (Oğuz,2002:6-7). Bu bağlamda her ulusun kendi karakteristik özelliklerine göre oluşturdukları halk yaratmaları ulusal kalıtlarıdır. Öyle ki Türk kültür dairesi içinde ele aldığımız halk hikayeleri Hazar Denizi’nin doğusu ve batısında öz itibarıyla aynı kalarak çeşitli kollara ayrılmıştır.

Ulusal kalıtın korunması ve yaşatılması konusunda seçici davranmak gerekmektedir. Hangi unsurların bu başlık altına gireceği/ giremeyeceği araştırılmalıdır. Bu noktada Türk dünyasının müzelik öğelerinin neler olduğu belirginleştirilmeli, bu çerçevede diğer küreselleşme halkalarının kullandığı evrensel ölçütlerden yararlanılmalıdır. Ulusal kalıt korunurken çağdaşlaşmanın önüne geçilmemelidir aynı zamanda çağdaşlaşma adına ulusal kalıtın önemsizleştirilen unsurlarının ileride önemli hale gelmesi açısından yaşayan müzecilik hayata geçirilmelidir. Örneğin geçen yüzyılda Türkiye’de çağdaşlaşma konusunda önemsizleşen Nevruz Kutlamaları öteki soyluların ulusal kalıtı olarak bölgesel küreselleşmenin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Öyle ki her ulus kendi küreselleşme halkasını oluşturmazsa coğrafyamızın diğer yakın kültür halkları tarafından paylaşılacağı uzak bir ihtimal değildir. (Oğuz,2022:7-8)

Kültürel öğeler işteştik, karşılıklılık özelliklerini bünyelerinde bulundurmaktadır. Öyle ki insanoğlu yüzyıllardır karşılaştığı milletler ile dil, din, yaşayış, gelenek gibi birçok konuda etkileşimde bulunmuştur. Etkileşim sayesinde olumlu/olumsuz anlamda değişim ve dönüşümlerin yaşanması da kaçınılmaz olmuştur. Bu değişimler süreç içinde fazlalaştığı için zaman zaman öze dönme eğilimleri tüm topluluklarda gündeme gelmiştir. Halkbilimi’ nin doğuşu da toplulukların kendi ilkel dönemlerini merak etmesiyle ve kendi kültürlerini araştırmaları ile başlamıştır. Bu noktada Türk Halk Edebiyatı El Kitabı’nda folklorun doğuşu konusunda M. Öcal Oğuz şu ifadelerle yer vermiştir. “İstanbul’un 1453 yılında Türklerin eline geçmesiyle Doğu ticaret yolu denizde aranmaya başlanmış ve Avrupalı gezginler, tüccarlar, maceraperestler Afrika ve Amerika yerlileri ile karşılaşmıştır. Önce bu ilkel dedikleri varlıkları tanımaya çalışıp sonra da onların aynasında kendi ilkel dönemlerini görmeyi denemişlerdir. Öyle ki Grimm kardeşler, ulusal geçmişin yaşayan unsurları ve kolektif Alman ruhunun yansımaları olarak gördükleri folkloru romantik duygularla yaklaşmışlardır. İlk masal araştırmalarını Çocuklara ve Halkına Masallar adıyla başlatan iki kardeş, Alman köylerini gezerek masal derlemesi yapmışlardır (Oğuz,2021: 1-11).

Türk toplumunda oluşan sözlü ve yazılı halk yaratmaları, gelenek- görenekler ulusal kimliğin oluşmasında etkili olduğundan bu başlık altında değerlendirilmektedir. Destan ve hikâye anlatıcılığı, meddahlık geleneği, yağmur yağdırma ritüelleri, Nevruz ve Hıdırellez kutlamaları, alkış-kargı, geleneksel meslekler gibi birçok halk edebiyatı ürünü ile ulusal kalıt örneklendirilebilir.

3.4 AHİLİK TEŞKİLATI VE TÜRKİYE ESNAF VE SANATKÂRLAR FEDERASYONU

Ahilik teşkilatı 13. Yüzyıldan itibaren Anadolu’da varlığını gösteren sosyal, iktisadi ve kültürel alanlarda faaliyet gösteren esnaf teşkilatıdır. Teşkilatın oluşmasında Fütüvvet anlayışı etkili olmuş, bu sayede İslam dininin prensipleri doğrultusunda ahlaklı ve temiz esnaf olma anlayışı benimsenmiştir. Geleneksel mesleklerin oluşum süreçlerinden ticaretine kadar bütün aşamalarıyla ilgilenen, toplumsal düzen kurmada etkili olan Ahilik teşkilatı, geleneksel mesleklerin ayakta kalabilmesi ve bugünlere ulaşması konusunda önem arz etmektedir. Ahilik teşkilatının üstlendiği görevi günümüzde Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Federasyonu devam ettirmektedir.

Ahilik teşkilatının yegâne amacı zanaat kollarının desteklenip geliştirilmesi olduğundan bu sistem çerçevesinde önce kalfa sonra çırak olarak yetişen kişiler, Şed Kuşanma töreninde önce ustaları tarafından teste tabii tutulduktan sonra ustalık icazet belgesinin verilmesiyle artık kendi dükkanlarını açıp, çalıştırabilmekteydiler. Fakat Ahilik teşkilatı ustanın hangi bölgede hangi zanaat ehline ihtiyacı olduğuna karar verdikten sonra usta dükkanını açabilmektedir. Hem halkı hem de esnafı koruyan bu teşkilat toplum ihtiyacına cevap verebilmek ve haksız rekabetin önüne geçebilmek adına her bölgede yeterli kadar esnaf oluşumuna müsaade edilmiştir. Aynı zamanda tüketicinin yaşadığı bir sorunda esnaf ile halk arasında köprü görevi görüp, adaleti de sağlamıştır. Bu konuya dair örneklendirme Ayakkabıcılık mesleği başlığı altında verilecektir.

Ahilik anlayışının temelleri öyle sağlam atılmıştır ki toplumda genel kabul görülmeye başlanmış sonradan kurulan kuruluş için de örnek teşkil etmiştir. Belediye hizmetleri ve bu hizmetlerin denetimi için örnek alınmış narh ve nizamnameler şeklinde resmileştirilmiştir. Ahilik teşkilatında standartlara uymayan, düşük kaliteli hizmet sunan esnafa çeşitli cezalar verilmiştir. Bu dönemde günümüzde bile tam olarak uygulanamayan kalite, standart, üretici-tüketici ilişkileri çok kesin kurallarla belirlenmiştir. Ahilik teşkilatı 18. Yüzyıla kadar altın çağını yaşamıştır. Osmanlı Devletindeki yaşanan iç ve dış sorunlar, iltimas, adam kayırma gibi çeşitli sebeplerden dolayı loncalar giderek bozulmuş, atamalar ise gediklere göre değil iltimas yoluyla yapılmaya başlanmıştır. Nihayet 1912 yılında Osmanlı devletinin çökmesiyle 700 yıllık ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda toplumda yol gösterici olan Ahilik teşkilatı da tarihe karışmıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber modern bir örgütlenme olarak Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Federasyonu karşımıza çıkmaktadır. Konfederasyon Ahilik

ilkelerini korumaya ve yaşatmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda her yıl belirli illerde Ahilik kutlamaları yapılmaktadır. Kutlama çerçevesinde panel ve konferanslar düzenlenmekte, şenlikler yapılmakta, iller tarafından seçilen, mesleğinde başarılı ve mesleğinin gerektirdiği ahlaki ilkelere sahip en genç en yaşlı ve kadın zanaatkarlara belge ve armağanlar verilmektedir. (Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Federasyonu, URL 5)

Ahilik teşkilatı ve Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Federasyonu kurumları karşılaştırıldığında; Ahilik teşkilatının daha geniş bir perspektiften toplumu etkilediği açıkken, TESK’ nın daha çok esnaf ve sanatkarların örgütlenmesi amacıyla hizmet verdiği görülmektedir. Ahilik teşkilatı geleneksel yöntemlerle mesleğin usta-çırak kültürü ile devamlılığını sağlamayı hedef alırken aynı zamanda süreç ve sonuç kısmı ile de yakından ilgilenmiştir. TESK ise ulusal bazda geleneksel meslekleri tanıtmak, meslek erbablarına gerekli olan kredilerin tahsisi konusunda girişimlerde bulunmak ve unutulmaya yüz tutmuş meslek grupları için gerekli çalışmaları yapmaktadır.

Ramazan Karaman Çorum’da oluşum gösteren Ahiler ile ilgili şu bilgileri kaydetmiştir: “Ahiler’ in Anadolu’da kurdukları müesseseler arasında Çorum, İskilip, Osmancık çevresinde birçok vakıfları, teşkilatları vardır.

Tablo 3.1. Çorum’da Hayırlı İşler Yapıp Eser Bırakan Bazı Ahiler

Ahinin ‘nin adı	Yeri	Tarihi
Ahi Ahmet bin Hasan Emir	Çorum	768
Ahi Etem Çelebi	İskilip	881
Ahi Ahmed Hoca	Çorum	880
Büyük Emir N. Cebrail Bey Caca Bey	İskilip	670

Çorum’un 10 km Güneyindeki Ahi İlyas köyünün bir Ahi babası tarafından kurulmuş olması muhtemeldir. Ahi İlyas’ın kim olduğu ve hangi dönemde yaşandığı bilinmemekle birlikte köyde bulunan ve halkın dini konularda hassasiyet göstermelerine sebep olan yataının Ahi İlyas’a ait olabileceği düşünülmektedir. Günümüzde söyleyiş kolaylığı gereğince köy, Ah İlyas şeklinde anılmaktadır.

Çorum’da kurumsallaşarak bir araya gelen iş kolları içinde en kalabalık olanı 23 kişi ile sofçulardır. Onu 17 kişi ile debbağlar, 15 kişi ile kundura, çarık ve koşum imalatçıları

izlemektedir. Ayriyeten 12 boyacı, 9 bez ve ipek tüccarı, 7 bez dokuyucu, 6 terzi, 5 külâhçı, 4 kuşakçı, 1 abacı şehirde faaliyet göstermektedir. Çorum’da 20. Yy. başı itibariyle 73 tabakhane bulunduğu dikkate alındığında dericiliğin dikkat çeken ekonomik faaliyetlerden olduğu anlaşılmaktadır” (Karaman,2014:103-106).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇORUM'DA YAŞAYAN GELENEKSEL MESLEKLER

4.1. HAM MADDESİ LİF OLAN MESLEKLER

4.1.1. Terzilik

Giysi dikip biçen kimse, dikişçi olarak tanımlanan terzi, Farsça derzi sözcüğünden gelmektedir. (TDK,URL 6) Türk toplumunda yüzyıllardır yaşayan bu meslek dalının izleri Kaşgarlı Mahmut'un Divan-u Lügat-it-Türk isimli ilk Türkçe sözlüğünde görülmektedir. Sözlükte terzi kelimesinin karşılığı olarak “yiçi” sözcüğü kullanılmıştır. (Mahmut,2013:216)

Doğanın ve hayvanın tüm verimlerinden faydalanmaya çalışan insanoğlu ilk etapta hayvan yünü ve derisi, dokuma bez, keçe gibi materyalleri kullanmıştır. Zamanla değişen dünya düzeninde bu materyaller geliştirilmiş, pazen, kadife, saten, pamuklu, ipek, akrilik, kaşmir vb. gibi birçok seçenek eklenmiştir. Zengin bir geçmişe sahip olan terzilik insan yaşamı için mecburi giyim-kuşam ihtiyacını karşıladığından yıllar içerisinde gelişerek günümüze değin ulaşmıştır.

4.1.1.1. Mesleğin Geçmişi

Terzilik mesleğini ilk olarak icra eden ve bu işin piri olduğuna inanılan İdris Peygamber'in geçimini dikiş dikerek sağladığı bilinmektedir. Öyle ki Yunus Emre'nin Şol Cennetin Irmakları adlı şiirinde geçen şu dize İdris Peygamber'in terziliğine işaret etmektedir;

Kimi yiyip kimi içer,

Hep melekler rahmet saçar,

İdris nebi hulle biçer,

Diker Allah deyu deyu. (URL 7)

Zengin bir geçmişe sahip olan bu meslek kolu Osmanlı Devleti döneminde de itibar görmüş, padişahların, devlet büyüklerinin kıyafetleriyle ilgilenen terziler olduğu gibi halk arasında mesleğini icra eden ustalar da bulunmuştur. Cumhuriyet devrinde de devamlılık gösteren terzilik, savaştan yeni çıkmış ve yoksulluk ile baş etmeye çalışan şanlı Türk toplumunda terziye özel olarak elbise diktirecek para bulunmadığından, Sümerbank'ın ürettiği un ve şeker torbaları kadınlar tarafından elbise kumaşı olarak kullanılmıştır. Metin Gözel' in anlatımıyla “Babam 1944-1947 yılları arasında askerlik yapıp döndükten sonra Sümerbank'ın

her aile sayısına göre verdiği bez torbalardan almıştı ve annem de bize ondan kıyafet dikmişti hatta babamın nüfus cüzdanında bez torba alıp tek seferlik hakkını kullandığını gösteren mührü bile vardı. Ayrıca eskiden torba ile un almaya kimsenin gücü yetmezdi, herkes bakkaldan kilo kilo un aldıktan sonra biten torbaları bakkal satardı, alabilen de alır kıyafet dikilirdi.” (KK1)

Hazır giyim yaygınlaşmadan önce terzilik toplumda rağbet gören, saygınlığı olan ve maddi getirisi yüksek olan bir konumdadır. Her ne kadar evlerde bulunan dikiş makineleri ile kadınlar ev ihtiya ını karşılasa da terziye özel dikim yaptıran bir kitle de bulunmaktadır. Arz-talep dengesine bağlı olarak terzilik bilgileri nesilden nesile yıllarca aktarılmış, mesleğin incelikleri bu günlere kadar ulaşmıştır.  orum’da bilinen en meşhur terzi Zeki şeremet; bugün sadece tamirat yapmayıp, ürün çıkartabilen çoğu terzinin ustasıdır. ((KK4) Fakat ne yazık ki günümüz ustalarının yanına  ıracılık için başvuran kimse bulunmamaktadır. Yine de bu mesleği öğrenmek isteyen kişiler Halk Eğitim Merkezlerinin açtığı dikiş-nakış kurslarına başvurmaktadırlar. Bu kurslara başvuran kişi sayısı ne kadar az da olsa, mesleğin devamlılığı açısından önem arz etmektedir.

Zeki şeremet’ in kızı Esin şeremet “babamın zamanında herkes terzilerden giyinirdi, sürekli takım elbise, elbise, etek dikerdi babam. Zaten çoğu müşterisinin ölçüleri kendinde vardı. İşi çok temizdi. şimdi biz de dükkân işletiyoruz, babamın dönemine göre kıyasladığımızda işlerimiz çok kötü. Ama günümüz şartlarında terzilik ağırlıklı olarak tamirat  zerine. Biz de bundan 3-4 yıl öncesine kadar özel dikim yapıyorduk ama maliyetinin altında kaldığından bırakmak zorunda kaldık. Yine de tamiratla    kuruş beş kuruş demeden işimizi yapıp g zel para kazanıyoruz.” (KK2)

Ramazan Görmez “Eskiden bizim buralarda kadınların dışarı çıkması çok hoş karşılanmazdı. Müşterilerimiz erkekti. Gelir işini halleder, çay kahve içip giderlerdi. Ya da karısını, kardeşini yanına alan gelirdi. Biz de çekinirdik kadınlardan ölçü vs. almaya. Sonra sonra Allahtan evlerde yaptıkları işi dükkanlarda yapmaya başlayan kızlarımız sayesinde çok güzel oldu. Eskilerin iyi ustalarından İşhak Koç’un yanına babam beni küçüklükten  ıracık verdi o gün bugündür bu işin içindeyim ama en güzel zaman şimdiki zaman.” İfadelerini kullanmış, mesleğe farklı bir açıdan bakmıştır. (KK3)

Fotoğraf 4.1. Ramazan Görmez' in Atölyesinden Bir Görüntü

4.1.1.2. Mesleğin Bugünü

Geleneksel el sanatlarından biri olan terzilik insan ihtiyaçlarını karşıladığından toplumda değer görmüş, mesleği icra eden kişilere de sanatkâr gözüyle bakılmıştır. Fakat zaman içinde toplum dinamikleri değişmiş, teknolojik gelişmelerin yanı sıra makineleşme artmıştır. Bu sebeple konfeksiyon ürünlerin artması ürün çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir. Tüm bu etkenler toplumu zaman içinde özel dikimden hazır giyime yönlendirmiştir. “Benim ilk ustam annemdi, onun kara makine ile dikiş diktiğini görerek büyüdüm, ardından Kız Meslek Lisesinde giyim bölümünü okudum, yani hayatımın her alanında terzilik vardı fakat ben hiç şu anki kadar kötü bir dönem görmedim, geçirmedim” ifadelerini kullanan Vildan Sönmez hazır giyim sektörünün gittikçe yaygınlaşması terzilik sektörünün sekteye uğrama sebebi olduğunu açıklamıştır. (KK4)

“Günümüzde insanlar her ne kadar bedenine ve zevkine göre dikim yaptırırsalar da terziliği daha ucuz görme yanılgısına düşüyorlar, hele ki şimdilere özel dikim yapan terzi sayısı daha da azaldı. Genellikle atölyelerde pantolon paçası, tamirat vs. yapıyorlar.” Diyerek güncel sorunlarına değinen Vildan Sönmez, işyerinde istenilen kumaştan etek, elbise, pantolon, dış giyim her şeyi yapabildiğini fakat daha çok daimî müşterilerine hizmet verdiğini aktarmıştır.(KK4)

4.2.Vildan Sönmez’in Atölyesinden Bir Görüntü

Özel dikim seçeneği dışında tamiratla da ilgilenen terziler, günümüzde daha çok kıyafet satışı yapan mağazalar ile anlaşıp onların müşterileri ile ilgilenmektedirler. Bu sayede daima müşteri kazanan terziler, yine de eski ivmelerini koruyamamışlardır.

Terzilik, tüm geleneksel el sanatlarında olduğu gibi üç kademede gerçekleşir. Çıraklık, kalfalık ve ardından ustalık belgelerini alan kişiler dükkân açma hakkına sahip olmaktadır. Ayrıca terzilik büyük sermaye gerekmeden, daha çok el emeği ile icra edilen bir meslek koludur. El yatkınlığı, emek, sabır ve titizlik gerektirmektedir. Vildan Sönmez “dükkanımda farklı ebatları ve farklı kumaşları kolaylıkla dikebilmek adına üç adet dikiş makinem bulunuyor. Bir de olmazsa olmazımız ütümüz var” diyerek demirbaş ürünlerini bizlere aktarmıştır. (KK4)

Vildan Sönmez mesleğin icrasını şu şekilde aktarmıştır; “müşterinin ölçüsü alınır, ölçüye göre kalıp çıkartılır. Kumaşa kalıp yerleştirilir ve parça parça olacak şekilde kumaş kesilir, provaya hazır hale getirilir. Müşteriye giydirilir ve sorunlarına bakılır. Daha sonra provadan çıkartılıp makinede dikiş işlemine başlanır. Müşterinin ölçüsü alınırken bizim mesleğin demirbaşlarından olan mezura kullanılır. Kalıp çıkartılma kısmında ise çizgi taşıyla

kumaşa şekil verilir. Mesela elbisenin kolunu bir parça halinde kestikten sonra toplu iğne ile o parça birbirine tutturulur asıl dikim provadan sonra gerçekleşir. Ayrıca cetvel, dikiş iğnesi, iplik, rizg ve tabi ki makas bu süreçte sürekli kullandığımız malzemelerdir. Ana malzeme kumaşı ise tuhafiyelerden ya müşteri alır ya da bizdekini tercih eder fakat kumaş fiyatlarının çok artması bizim sektörü olumsuz etkiliyor.” (KK4)

“Değişiklik gereksinimi veya süslenme özentisiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik ve belirli bir süre etkin olan toplumsal beğeni, bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük” (TDK,URL 8) olarak tanımlanan moda her dönemde insanları etkilemeyi başarmıştır. Örneğin sonbaharın renkleri olarak ifade edilen toprak tonları mevsim başlangıcında giyimden ev tekstil ürünlerine kadar birçok alanda kullanılmaktadır. Seri üretim yapan firmalar ise bu durumları göz önünde bulundurarak üretim yaptıklarından insanlar özel dikime değil modaya bağlı olarak hazır giyime yönelmektedirler.

Günümüzde özel dikim yaptıran bir kitle hala bulunmakla birlikte bunlar ya zevk sahipleri ya da kilo sorunu olup bedenine göre kıyafet bulamayan kişilerdir. (KK3) Tüm bu etkenlerin yanı sıra el işçiliği gerektiren terzilik son dönemlerde hazır giyimden daha pahalı hale geldiğinden, el emeği göz nuru ürünler üreten terzilik unutulmaya yüz tutmuş meslek grupları içinde değerlendirilmektedir.

Terzilikte kullanılan malzemeler:

Cetvel: Kişinin beden ölçüsünü alırken ve kumaş kesilirken kullanılmaktadır.

Dikiş İğnesi: Kumaş parçalarını birbirine monte etme aşamasında kullanılmaktadır.

İplik: Ucu sivri dikiş iğnesine takılan farklı renklerdeki iplikler kullanılan kumaşa göre seçilmektedir.

Makas: Kullanılan kumaşı kesme, biçme aşamasında kullanılmaktadır.

Rizg: Yuvarlak, eğri cetvel ise kalıp çıkarma işleminde farklı uzuv yerlerinin belirlenmesi için kullanılır. (KK2)

4.1.1.3 Mesleğin Geleceği

Günümüzde teknolojik faaliyetlerin artması sebebiyle geleneksel el sanatları itibar kaybı yaşamış, alttan çıkarık yetişmesi gerekirken giderek kadroları azalmış ve son ustalarıyla birlikte devam etmeye çalışan meslek grupları haline gelmiştir. Terzilik mesleği de yukarıda

belirtilen güncel sorunları sebebiyle eski itibarlı günlerini kaybetmiştir. Kişi kadrosu olarak az da olsa mesleği öğrenmek isteyen kişiler Halk Eğitim Merkezlerine başvurmaktadır.

Maddi manevi zorluklar ile mücadele eden terziler, bu kadim mesleğin tekrar eski canlı günlerine dönebilmesi ve gerektiği değeri yeniden kazanabilmesi için devletten maddi destek ve teşvikler beklemektedirler. Aynı işi yapan mesleklerin bir arada toplandığı site kültürünün kendilerine de uygulanmasını bekleyen terziler özellikle tadilatçı ile terzi ayrımının yapılarak, herkese terzi tabelasının verilmemesi gerektiğini dile getirmektedirler (Dursun,2022: 1066).

Son olarak geleneksel terzilik mesleğinin yerini gelecekte dijital terziliğin alacağı düşünülmektedir. Bu iş, Saville Rowanator Sensor Cubicle isimli cihazın hatasız bir şekilde müşterinin ölçülerini alarak, ürünün değişim, iade gibi sorunlarını azaltması beklenmektedir. Aynı zamanda dijital terzi, müşterinin bilgilerini saklayarak kendisine en uygun parçanın seçilmesine yardımcı olması amaçlanmaktadır. (Meb, URL 9)

4.1.2. Yorgancılık

“Yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü” (TDK,2023, URL 10) olarak tanımlanan yorgan yüzyıllardır insanoğlu tarafından kullanılmaktadır. “Yorgan kelimesi eski Türkçede “örtmek, sarmak, kaplamak, kuşatmak” anlamlarına gelmektedir.” (Eyüboğlu, 1991:763).

Türkler eski çağlardan beri hayvanın bütün unsurlarını kullanmayı amaçlamışlardır; örneğin konar-göçer bir hayat sürerken koyundan elde edilen kılırları, ısı dengesini koruduğu ve yağmur suyunu sızdırmadığı için çadır yapımında kullanmışlardır.

Yorgan yapımında kullanılan ham madde ise yündür. Hayvanlardan elde edilen yünler yıkanıp kurutulma, temizlenip didiklenme gibi çeşitli işlemlerden geçtikten sonra yogan içine doldurulmak üzere hazır hale gelir. Halk arasında yaygın olarak kullanılan ve en kaliteli olduğuna inanılan yün, merinos yünüdür (Oğuz ve Metin,2005).

Yorgan yapımında ağırlıklı olarak yün tercih edilse de halk arasında elyaf olarak anılan pamuktan yapılmış yorganlar ve yastıklarda üretilmektedir. Çorum’un Osmancık ilçesi iklim yapısı sebebiyle ilimizde pamuk üretiminin yapıldığı tek ilçedir. Buna bağlı olarak Osmancık’ da kilo işi elyaf satımı ve elyaf yorgan üretimi daha yaygındır. (KK5)

Kadim bir meslek dalı olan Yorgancılık kültür tarihimizde de kendisine yer edinmiştir. Ustanın kendi ruh haline ve düşünce tasavvuruna bağlı olarak yorganın dış yüzeyine çeşitli

motifler işlemiştir. Baklava, çerçeve, mekik vb. gibi birçok motif çeşidi geliştirilmiş ve bazıları klasik üslup haline gelmiştir. Renkli saten kumaş üzerine motif işleyerek yorganın dış yüzeyini daha canlı hale getirilmek üzere genç kızların çeyizine süs yorganı yapılmaktadır. Yeni doğan bebeklere de yatak- yorgan yapılması günümüzde devam ettirilen uygulamalardandır. Ayrıca Türk toplumu olarak konar- göçer yaşam tarzından sonra da çeşitli sebepler nedeniyle göç etmek zorunda kaldığımız zamanlar olmuştur. Metin Gözel:“1980 Osmanlı- Rus harbi döneminde şimdi Gürcistan’da kalan ata toprağımız Ahıska’da Rus zulmü artmış büyük dedemizde yanına eşini, çocuğunu ve bir yorgan, bir elek ve bir değirmen taşını (ilkel bakliyat öğütücü) alarak Osmanlı’nın iç taraflarına gelmiş” ifadelerini kullanarak göç durumunda yanlarına alınan malzemelerin içinde muhakkak yorganında olması gerektiğini anlatmıştır.(KK1)Günümüzde “ tası tarağı toplamak, göçü yüklenmek ”gibi sıklıkla kullandığımız atasözleri de muhteva bakımından aynı unsurları içermektedir.

Ayrıca günümüzde ocak kültürü çerçevesinde yaşayan halk hekimliği mensupları geçmeyen hırıltılı öksürüğü geçirmesi için yıkanmamış koyun yününün geceleri hasta kişinin yanı başına koyulmasını tavsiye etmektedirler. (KK6) Bu durum yün kullanım alanlarını içinde halk hekimliğini de olduğunu göstermektedir.

4.1.2.1 Mesleğin Geçmişi

Hayvancılık ile yakından ilgilenen Türk toplumda yüncülük /yorgancılık mesleğinin oluşumu doğru orantılıdır. Hayvanın yünü kış soğğundan korunmak için kullanan insanlar yalnızca yorgan olarak değil, ayakkabıdan kıyafete kadar çeşitli alanlarda değerlendirmiştir.

Yüncülük ise yakın geçmişe kadar toplumda kıymetle karşılanan, yoğun ilgi gören bir meslek dalı olmuştur. Evlerde ısınmanın soba ile sağlandığı dönemlerde yün yorgan hayat kurtaran bir nesne konumundadır. Kışın sıklıkla kullanılan bu nesnenin temizliği yaz aylarında yapılmaktadır. Kadınlar evlerinin bahçesinde yünü yıkayıp, didikleyip, kabarıp hava alması için sopa yardımıyla çubuklama işlemlerini yapabilmektedir. El yatkınlığı olan kadınlar yorgan döşeme işini de evinde kendisi yapabileceği gibi temizlik aşamasından sonra yorgancılara yünü teslim edip tek veya çift kişilik olmak üzere istenen ağırlıkta yorganı tekrar döşeteabilmektedir. Bu sebeple yaz ayları yorgancılar için daha canlı geçmektedir.

“Ben bu işe 14 yaşındayken amcaoğlum Yahya Yıldız’ın yanına meslek öğrenmek için girdim. Çıraklığı, kalfalığı ondan öğrendim, askerden gelip biraz para biriktirince kendi dükkanımı açtım o gün bugündür de çalışıyorum. Yüncülük önceden iyi meslekti, girenin karnı doyardı. Geçmişe nazaran yün yorgan kullanımı azaldı, bizim memleket soğuk

olduğundan hala kullananlar var gerçi ama gençliğimizde kazandığımızı şimdi kazanamıyoruz, emekli olmasam buradan kazandığımla evi döndüremem” ifadelerini kullanan Yusuf Yıldız mesleğin eski canlılığını kaybettiğini aktarmıştır. (KK5)

İhtiyaca cevap veren meslekler toplumda çoğalma şansı elde edebilmiştir. Yakın geçmişe kadar küçük ilçelerde bile birçok meslek erbabı dükkân işletmecilik güzel bir kazanç kapısıdır. Fakat zaman içinde konfeksiyon el üretimin artması sebebiyle yorgancılık mesleğini icra eden kişi sayısı giderek azalmıştır.

Yusuf Yıldız; “Bizim meslekte eskiden her şey el emeğine dayanıyordu, temizlenecek yünü bile getirirler biz tek tek didikler, ayıklar sonra yatak, döşek yapardık şimdi makineler çıktı, pis yünü makineye koyuyorlar temizletiyorlar ama yün kırılıp çıkıyor. O iş zahmetsiz ama bizimki kadar sağlam değil, yünü heşliyorlar”¹ ifadelerini kullanarak mesleğin geçirdiği dönüşüm hakkında bilgi vermiştir. (KK5)

Makine kullanılmadan tamamen el emeği ile üretim yapan yorgancıların sayısı daha da az olmakla birlikte alttan çıracak yetişmemesi mesleğin güncel sorununu oluşturmaktadır. Yusuf Yıldız “bu zamana kadar Deniz Kılınç adında bir tane çıracak yetiştirdim o da öğretmen oldu, mesleği yapmıyor” ifadelerini kullanmıştır. (KK5)

Fotoğraf 4.3. Yusuf Yıldız’ın Yorgancı Dükkanından Bir Görüntü

¹ Heşlemek: Yerel ağızda bozmak, mahvetmek anlamlarında kullanılan sözcük.

Fotoğraf 4.4. Yün Temizleme Makinesi

4.1.2.3. Mesleğin Bugünü

Yorgancılık mesleği günümüzde unutulmaya yüz tutmuş meslek grupları içinde değerlendirilmektedir. Gittikçe yaygınlaşan hazır ürün kullanımı temel olmak üzere, yünün zahmetli bir şekilde temizlenmesinden dolayı insanlar daha pratik ürünlere yönelmiştir. Değişen yaşam tarzı yorgancılık sektörünü de etkilemiştir. Yorgancılık, unutulmaya yüz tutmuş diğer meslek gruplarından örneğin kalaycılık gibi tamamen bitme noktasında olmasa da eksilen kadrosuyla ayakta kalmaya çalışmaktadır.

Cennet Ceylan yüncülüğü ceylan tekstil adıyla açtığı mağazasında makine yordamıyla yapmaktadır. Dükkanında ayrıca perde dikimi, nevresim takımı dikimi, metre işi nevresim satışı, çeyizlik havlu satışı gibi birçok seçenek ile faaliyet gösterdiğinden bu alanda daha çok kazanç elde etmektedir. “ Köyde büyüdüğüm için bu işleri küçükten öğrendik, el yatkınlığı da vardı.4 sene önce bu dükkanı alınca da iyice ilerlettim kendimi çeyizlik yorgan yaptırmak için ilkbaharda çok müşterim geliyor, düğüne yetişsin diyorlar ben bir tek yorganla ilgilenmediğim için yetiştiremiyorum ev hanımı kadınlardan yardım alıyorum.” ifadelerini kullanan Ceylan ailecek dükkanlarını işlettiklerini ve yılın belirli dönemlerinde yoğunluk yaşadıklarını dile getirmiştir.(KK6)

“Eskiden yün yorgan talebi çoktu, şimdi hazır yorgan, yastık çıktı döşek serme kalktı bizim işler kesatlaştı” ifadelerini kullanan Yıldız, (KK5) geçmişe nazaran işlerinin çok kötü olduğunu dile getirmiştir. Fakat kullanılan yorganların yenilenmesi için ve düğün geleneklerimizden olan çeyiz hazırlama adeti dolayısıyla çeyizlik yorgan yaptırmak için yorgancılara başvurulmaktadır. Anadolu’da hala devam ettirilen bu gelenek kız ve erkek taraflarının ayrı ayrı hazırladığı hediye oluşmaktadır.

Yusuf Yıldız yorgan yapım sürecini şu şekilde anlatmıştır; “Yorgan yapımında bize getirilen yünü kabarsın diye ilk önce tel sedirin üstünde çubukluyoruz. Ardından şiltenin bir tarafını dikip zemine yerleştiriyoruz. Şiltenin ters yüzü serilmiş bir şekilde önce kenarlardan başlayarak yünü serdikten sonra baş tarafından yani dikili taraftan başlanıp rulo halinde çeviriyoruz. Böylece yün şiltenin içine alınmış oluyor. Yünün yerleşmesi, orantılı olması için tekrar çubukluyoruz. Ardından kenarlardan ikişer parmak boşluk olacak şekilde dikmeye başlıyoruz. Yorganları isteğe bağlı olarak tek ve çift kişilik yapıyoruz. Tek kişilik yorgana 3,5 kg, çift kişilik yorgana 4 kg yün kullanıyoruz. Şu an yünü, şiltesi ve ipi müşteri tarafından getirildiğinde tek kişiliği 500 TL’ den çift kişiliği 600 TL’ den yapıyorum.” (KK5)

Fotoğraf 4.5. Yusuf Yıldız’ın Atölyesinden Bir Görüntü

Cennet Ceylan “biz genellikle 3 kg’dan tek kişilik yorganı, 4,5 kg’dan çift kişilik yorganı yapıyoruz. Son zamanlarda yorganlar ağır oluyor deyip daha ince isteyenler çıktı. Biz de müşteri ne kadardan isterse ona göre yapıyoruz. Dükkânda yün satışı da yaptığım için sadece dikim parası değil malzemenin parası da eklenince bir yorganın maliyeti bin liranın üzerine çıkıyor.” İfadelerini kullanmıştır. (KK6)

Yusuf Yıldız “Eskiden çok iyi ustalar vardı Celal usta, Hasan Baştarı parmakla gösterilirdi. Şimdi ikisi de rahmetli oldu ama Hasan abinin oğulları devam ettirmeye çalıştılar, çocukluktan bu işin içinde olmalarına rağmen yapamadılar.” (KK5) İfadelerini kullanmıştır.

“Dükkânda bu işi yapmak için iğne, iplik, makas, metre, ağırlık terazisi, şilte dikiminde kullanmak için dikiş makinesi, tel sedir ve çubuk kullanıyorum. Temel malzeme dışında kalanları müşteriler kendileri getiriyor. Biz yünü makinelerle temizlemiyoruz el ile didiklediğimizden o aşamada işimiz daha uzun sürüyor yoksa hazırlanmış getirilen yünleri bir, bir buçuk günde teslim ediyoruz. Kışın zaten yorgancılıkta iş yok, yaz sıcaklarında ev hanımları yorganları günletiyor, yıkıyor, temizliyor sonra da bize geliyor. Yılın bir iki ayı ancak çalışıyoruz.” (KK5) İfadelerini kullanan Yıldız, mesleğin güncel durumu hakkında bilgi vermiştir.

Yorgancılıkta kullanılan malzemeler:

İğne ve iplik: Yorganın içindeki yünün kaymaması amacıyla şilte üzerinden yorganın dikilmesi aşamasında kullanılır.

Makas: Şiltenin ve ipliğin kesilmesinde kullanılır.

Metre: Yorganın tek ve çift kişilik olarak ayarlanması esnasında kullanılır.

Terazi: Yün ağırlığının tartılması amacıyla kullanılır.

Şilte: Yorganın iç yüzü olarak tanımlanmaktadır.

Tel sedir ve çubuk: Temizlenen yün tel sedir üzerinde uzun bir sopa yardımıyla kabartılır ardından dikim işlemine geçilir. (KK6)

4.1.2.4. Mesleğin Geleceği

Kadim mesleklerden olan yorgancılık, toplumun değişen yaşam tarzı karşısında yerini korumayı başaramamış unutulmaya yüz tutmuş geleneksel meslekler içinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Yün çırpma makinesi vasıtasıyla bir noktada değişime uyum sağlayıp, revize olan yorgancılık yine de eski canlılığını sürdürememektedir.

Halk arasında daha çok kadınlar tarafından bu meslek dalı in formal yolla yayılarak toplum içinde bir süre daha yaşayacağı tahmin edilmektedir. Fakat tüm geleneksel mesleklerde olduğu gibi yorgancılıkta da çıraklık kültürü kalktığından ustalar tarafından meslek erbabı yetişmemektedir. Kanaatimizce Halk Eğitim Merkezlerinde dikiş- nakış kursu bünyesindeki kursiyerler yorgan üretimine yönlendirilebilir ve devlet desteği teşviki sağlandığı takdirde, kursta başarılı olmuş bireyler için bu zengin kültür birikimine sahip meslek dalını yaşatabilme şansı doğabilmektedir.

4.2. HAM MADDESİ MADEN OLAN MESLEKLER

4.2.1. Kalaycılık

Gümüş beyazlığında, kolay işlenebilen yumuşak bir element (TDK, URL 11) şeklinde açıklanan kalay; işlenerek farklı formlarda insanlık tarihi boyunca kullanılmıştır. “Yaklaşık 12 bin yıl önce yerleşik hayata geçen insanoğlu doğada bulduğu bakır külçelerini kullanmaya başlamış, önce soğuk biçimde döverek şekil verip daha sonra ısı yardımıyla istediği formata çevirmiştir” (Kartalkanat,2008:91). Bu durum insanlık tarihi açısından devrim niteliğinde olmuş ve madenciliğin gelişmesini sağlamıştır. Bakır açısından zengin topraklarda yaşayan Türkler; bu madeni kuyumculuktan savaş aletlerine, süs eşyalarından mutfak malzemelerine kadar geniş bir yelpazede kullanmışlardır. Bakır eşyaların bu denli yaygın kullanılması onların bakım, onarım faaliyetlerini de beraberinde getirdiğinden bakırcılık, kendinden bir meslek kolu doğmasına sebebiyet vermiştir.

4.2.1.1. Mesleğin Geçmişi

Geçmişten günümüze kadar belirli kurallar dahilinde yaşatılan bakırcılık mesleği Anadolu’da taşradan merkeze kadar birçok ilde kendisini icra eden ustalar bulmuştur. Bu ustalar genellikle bakır yataklarının zengin olduğu Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz bölgelerinde yoğunlaşmakla birlikte bütün Anadolu’ya yayılmıştır. Hakeza günümüzde bile Gaziantep, Kahramanmaraş, Kastamonu (Küre) ve Sivas gibi şehirler bakırcılık dendiği zaman ilk akla gelen ve mesleği yaşatan iller arasındadır. Bakır kökenli eşyaların tamiri için ise gerek atölyeler gerekse seyyar kalaycılar halka uzun yıllar hizmet vermiştir. Fakat değişen dünya üzerinde zamanla insanların yeme içme, kılık kıyafet ve düşünce tarzı da değişime uğramış, bir zamanların popüler meslekleri bile arz talep dengesine bağlı olarak şimdilerde kendisine bu düzende çok da yer bulamamıştır. Öyle ki Çorum’un Alaca ilçesindeki son iki kalay ustasından biri olan Salih Dokuz; 12 yaşındayken bu mesleğe girdiğini ve ilk ustası olan

abisi Şevket Dokuz’ dan mesleğin inceliklerini öğrendiğini aktarmakla birlikte babasının “erkek çocuğusunuz, eliniz ekmek tutsun” düşüncesiyle o dönem için gelecek vaat eden kalaycılığa kendilerini yönlendirdiğini dile getirmiştir. (KK7)

1970’ den beri usta olarak bu mesleği icra eden Salih Dokuz; Eskiden bakırcılar çarşısı dediğimiz sokağın çok canlı olduğunu hem alışveriş hem de tadilat için kendilerine birçok insanın geldiğini aktarmıştır. Sezonal yemek hazırlık vakitlerinden önce kendilerinin de köy köy gezerek ilçeye tamirata getirilemeyen ürünleri kalayladıklarını hatta bu gezinin uzun bir yolculuk olduğunu da dile getirmiştir. Gittikleri köylerde birkaç gün hem misafir olup ağırlandıklarını hem de para kazandıklarını bu sayede işlerinin o dönemde gayet iyi olduğunu aktarmıştır. (KK7)

4.2.1.2. Mesleğin Bugünü

Toplumsal değişim mutfak kültürünü de etkilediği için zamanla insanlar kullanılan malzemelerde değişikliğe gitmiş; bakır kap kaçakların yerini çelik, porselen ve döküm gibi materyallerden üretilen ürünler almıştır. Bu sebeple bakır kullanımı azalmış ve günümüzde kalaycılık unutulmaya yüz tutan meslek grupları içerisine girmiştir. (KK7)

Emekli olmasına rağmen boş durmamak için kalaycılığa devam ettiğini dile getiren Salih Dokuz; dükkanında iki farklı işi icra ettiğini, ilki bilindiği üzere kalaycılık olmakla birlikte, ikinci olarak çaydanlık tamirata yaptığını ve daha çok buradan kazanç sağladığını ifade etmiştir. Kendisine aile yadigarı süs eşyaları kalaylatmak için ve dönemsel olarak kış hazırlığında kullanılan kazanların kalaylanması için başvurulduğunu aktarmıştır. Bu civarda karşı dükkân komşusu dışında kalaycı kalmadığını ama zamanında bu topraklarda en meşhur ustaların çok iyi mesleği icra ettiğini dile getirmiştir. Hafız Kolancı, Kerim Pehlivan ve Fahri Mol bu ustalardan bazılarıdır. Kalaycılık mesleğinin ilk ustası ise Süleyman-ı Pak isminde bir evliyadır. (KK7)

Bu mesleğin güncel sorunu ise yüzyıllardır süregelen meslek inceliklerini gelecek nesillere aktaramamasıdır. Altan meslek erbabı yetiştirecek sosyal ortam kalmadığından “eskiden çırak gelir, yapamaz geri giderdi şimdi ise çırak da bulamıyoruz” diyen Dokuz, çıraklık kültürünün kalaycılıkta bittiğini ve ileriki yıllarda bu civarda kalaycılığa dair hiçbir emare bulunmayacağını dile getirmiştir. (KK7)

Bu meslek kolu el yatkınlığı ve ustalık gerektirmekle birlikte belirli kurallar dahilinde icra edilmektedir. Öncelikle kalaylanacak malzeme işleme hazır hale getirilir ki ilk aşama

tavlama denilen bakır eşyanın ocağın üzerine alınmasıyla, kullanmaya bağlı oluşan kirlerin yakılmak suretiyle temizlenmesidir. Tavlama yapılamadığı takdirde yüzeyinde yağ ve kir bulunan eşya kalay tutmamaktadır. İkinci işlem olan yıkama aşamasında ilaç, kum ve tel fırça kullanılır ve eşya; temiz bir bez parçasının üzerine koyulan kum ile ovalama suretiyle kırmızı yüzey ortaya çıkana kadar temizlenir. Böylece kalayın tutmasını engelleyecek her şey ortadan kalkmış olur. Ardından bakır kap tekrar tezgâha alınır ve eğilip bükülen yerleri tokmak ve çekiç yardımıyla onarılır. Kalaylanmaya hazır hale gelen bakır kap ilk olarak ocakta ısıtılır. Eşyanın belirli bir sıcaklığa ulaşması için ateş üzerinde kısıkaç ile tutulup yavaşça bir süre çevrilir. Ardından toz nişadırı hızla bakır kaba serperek tav pamuğuyla tüm yüzeye yedirilir. Eğer nişadır fazla gelmişse son işlem olarak tav pamuğuyla fazlası alınır ve kalaylama işlemi tamamlanmış olur. (KK7)

Fotoğraf 4.6. Salih Dokuz 'un Kalaycı Dükkanından Ocak Görüntüsü

Kalaycılıkta kullanılan malzemeler:

Kıskaç: Ateş üzerindeki eşyayı rahat tutabilmek için kullanılmaktadır.

Nişadır: Kalaylanan eşyanın oksit tabakasını kaldırmak amacıyla kullanılmaktadır.

Kömür: Kok kömürü türü uzun süre ateşin harlı yanmasını sağladığı için, işlem başında ocağı yakarken kullanılır.

Pamuk: Tavlama kısmında nişadırı bakır eşyaya yedirmek için el büyüklüğünde bir parça halinde koparılıp kullanılır.

Bunların dışında kalaylanacak malzemenin tamiratında çekiç, tokmak gibi malzemeler de kullanılmıştır. Salih Dokuz; hiçbir zaman malzeme almadıklarını ve toptancılarının olmadığını, örneğin çekici ilçede bulunan demircilere, tokmağı ise marangoza yaptırdığını aktarmıştır. (KK7)

Fotoğraf 4.7. Salih Dokuz 'un kullandığı malzemeler

Fotoğraf 4.8. Kok Kömürü Örneği

4.2.1.3. Mesleğin Geleceği

Yüzyıllardır nesilden nesile meslek incelikleri aktarılarak bu günlere değin ulaşan Kalaycılık, Çorum’da artık çok az sayıda ustası bulunmasından dolayı unutulmaya yüz tutmuş meslekler grubunda değerlendirilmektedir. Geleneği devam ettiren ustalar da mesleğe bağlılıklarından dolayı dükkân kapatmadıklarını, maddi kaygıdan çok manevi bağlılık sebebiyle devam ettirdiklerini belirtiyorlar. Durum böyleyken ne ticari anlamda ne de çırak bulma konusunda iyi olmadıklarını, bu sebeple de kendilerinin yakın zamanda en azından bu coğrafyada tamamen unutulacaklarını düşünmekte. Son yıllarda bakır eşya alımı ve kullanımı az da olsa bir artış göstermiştir. Bu artış her ne kadar Güneydoğu Anadolu civarında turistik faaliyetler çerçevesinde gerçekleşse de kalaycılık açısından umut verici bir haber niteliğinde değerlendirilmektedir. Bu artışın ülkemizin her bölgesinde gerçekleşmesini ve kalaycılığın o eski, canlı günlerine geri dönmesini temenni etmekteyiz.

4.2.2. Demircilik

Demir, “Atom numarası 26, atom ağırlığı 55,847, yoğunluğu 7,8 olan, 1510 °C’ de eriyen, mavimsi siyah esmer renkte, özellikle çelik, döküm ve alaşımlar durumunda sanayide kullanılmaya en elverişli element (simge Fe)” (TDK, URL 12) olarak açıklanan bir maddedir.

İnsanlık tarihinde madenlerin işlenip kullanılması önemli gelişmelere gebe olmuş, devir isimlerini dahi etkilemiştir. Tarihsel süreçte demircilik faaliyetleri, demirin ısıtılıp şekil verilmesiyle başlamıştır. “İnsanoğlu demiri bularak savunma ve avlanma amaçlı silah, ev eşyası vb. araç gereçler üretmiş, yaşam alanlarını sağlamlaştırarak kendilerini diğer toplumlardan ve doğanın yıkıcı etkilerinden daha iyi bir şekilde korumaya başlamıştır. (Diyarbakırlıoğlu, 2019: 51).” İnsan hayatını derinden etkileyen bu gelişme tarih öncesi devir isimlerine dahi yansımış, Bakır çağı, Tunç çağı ve Demir çağı isimlendirilmesi yapılmıştır.

Demir madeninin diğer madenlerden öncelikli duruma geçmesi, fırın keşfine binaen akkor haline getirilen metalin sertleştirilmesi ile gerçekleşmiştir. Bu öncelik savaşlardaki üstünlük olduğu gibi demiri olağanüstü büyüsel-dinsel öneme sahip olarak görmek konusunda da olmuştur. Örneğin demir ilkel halkta uzun süre muskalar ve heykelcikler şeklinde görülmüş ve kutsallığını korumuştur. “Göksel Metal” olarak tanımlanan demir, yere yabancı olduğundan “yukarıdan” geldiğine ve bu sebeple mucizeler yaratabileceğine inanılır. Demirci aletleri (örs, çekiç vb.) kutsal kabul edilir ve bu malzemelerin ruhu olduğuna inanılarak, demirci yardımı olmadan kendi güçleri ile işleyebildiklerine inanılır. Demir çağı insanlığın ruhsal tarihinde derin izler bırakmış, çok sayıda ayini, miti ve simgeyi doğurmuştur (Eliade,2003: 24-30).

“Türk halklarının zengin manevi serveti olan mitler söz sanatlarının biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır. Hem ideolojik hem bedii hem de iktisadi-idari görüşlerin temelinde yer alan mitolojik başlangıç, ilk şuurun şekillenmesi (yapılanması) gibi Türk halklarının edebi, estetik yaratıcılığına kaynak olmuştur. Bu kaynaklık açık bir şekilde folklor materyallerinde, güzel sanatlarda, destanlarda, efsane ve masallarda kendini göstermektedir. (Bayat,2005:6)” Örneğin Ergenekon Destanı’nda Türklerin yaşadıkları yere sığmadığından göç etmeye karar verdiklerini ve geçit açmak için Ergenekon dağına bir sıra odun bir sıra demir dizdikten sonra, yetmiş yere yetmiş körük koyup ateşlediklerini, bu sayede dağın demirden olan kısmının eriyip kendilerine yol açıldığı anlatılmaktadır. Türk dünyasında bugün yani 21 Mart, yeniden doğuşu ve baharın gelişini temsil eder. 21 Mart; ateş üzerinden atlama, ev temizliği ve yeni kıyafet alımı, gerçekleşmesi istenen dileklerin yazılması gibi çeşitli ritüeller ile günümüzde kutlanmaya devam etmektedir.

Böylesi zengin bir geçmişe sahip olan ve ata mesleği olarak görülen demircilik hala Anadolu’da mesleği devam ettiren kadim ustalarıyla birlikte yaşamaktadır. Gelişen teknoloji ile elde sıcak ve soğuk demir döven ustaların işini makineler yapmaya başladığından,

demircilik günümüzde unutulmaya yüz tutmuş meslek grupları içinde değerlendirilmektedir.

4.2.2.1. Mesleğin Geçmişi

Demircilik mesleği yüzyıllardır Türk toplumda kıymet verilen ve yaşatılan bir meslek dalı olmuştur. Alaca Esnaf ve Sanatkârlar Odası başkanı ve aynı zamanda demirci ustası olan İsmail Ataç “Eskiden Alaca’da 20 tane usta vardı eski dediğime bakma 15-20 yıl önce yani, şimdi buradaki usta sayısı benimle 3 kişi ancak varız. Komşularım; Ali Rıza Yundam ve Yakup Arslan. Sıcak demir işinde şekil verilmek istenen her türlü alet- edevatı yapabiliyoruz kanca, nacak, bıçak, keser, çapa, kaynak işi her şey elimizden geliyor. Ancak son zamanlarda her şeyin hazırımın çıkması bizi de etkiledi. Mesela çiftçiler her sene pulluk demirlerini getirir burunlatırlardı, keskinleştirirdik şimdi hazırımı alıyorlar. Geçmişe nazaran işlerde azalma var ama demircilik ekmek yediren meslek, eğer işini iyi yapar sahip çıkarsan güzel de kazanırsın.” ifadelerini kullanmıştır. (KK8)

Fotoğraf 4.9. Alaca Esnaf ve Sanatkârlar Odası Başkanı İsmail Ataç’ın Atölyesinden Bir Görüntü

İsmail Ataç; “Buralarda bilinen en meşhur usta babam Mehmet Ataç’tı, sağlam iş çıkartırdı bende küçüklükten beri yanında mesleği öğrendim, eskiden çıraklıktan yetişen ustalar çalışırdı şimdi yetişen çırak yok.” Diyerek mesleğin güncel sorunu olan çıraklık kültürünün kalktığını bizlere anlatmıştır. Ayrıca İsmail Ataç “bu meslek dalı en az iki kişi ile

icra edildiğinden insan yanında demiri keserken tutacak birine ihtiyaç duyuyor” (KK8) diyerek meslekteki en büyük sorunun işin tek başına yapılamadığını açıklamıştır.

4.2.2.2. Mesleğin Bugünü

Çorum ili, tarım sektörüne bağlı gelişim gösteren bir yapıda olduğundan demircilik mesleğinde eskiden tarım ürünleri malzemelerinin imalatı üzerine yoğunlaşmıştır. Fakat günümüz şartlarında imalat değil tamirat, kaynak işleri üzerine çalışılmaktadır. (KK8)

İsmail Ataç sıcak demir dövüm işlemini şu şekilde anlatmıştır; “Demircinin en ilk işi ateşini yakmaktır. Körükle harlı bir ateşe ulaşınca şekil verilmek istenen demir tavını alması için ateşin üzerine bırakılır. Daha sonra kıskaç yardımıyla alınan demir parçası örsün üstünde çekiçle dövülmeye, şekil verilmeye başlanıyor. Eğer parça büyükse ateşten alınan demiri direkt şahmaral dediğimiz makine alıyoruz. Burada makine yardımıyla şekil veriyoruz, presliyoruz. İstenilen parça yapılıncaya eşya sağlamlaşsın diye suya sokuyoruz ve sıcak demir soğuyor. Sonra eşyayı düzenlemek amacıyla manüel ve elektrikli olmak üzere iki tane kesme makinemiz var onlarda fazla kalan kısımlarını kesiyoruz, şekil veriyoruz. Bu iki makine gerektiğinde dövüm işleminden önce de kullanılabiliyor. Ardından eşyayı çarka alıyoruz ve bileme işlemi yapıyoruz.” (KK8)

Fotoğraf 4.10. İsmail Ataç’ın Örs Üzerinde Demir Dövme Görüntüsü

Fotoğraf 4.11. Sıcak Demiri Suyu Batırma Görüntüsü

İsmail Ataç; “Günümüzde işletmeler fazla olduğu için biz onlarla karşılaştırılacak durumda bile değiliz. Fakat eğer işini düzgün yaparsan bir parçanın tamiratından 500 lira kazanabilirsin. Zaten bizim mesleğin çok bir gideri yok demirbaş malzemeler zaten yerinde duruyor çekiç, tokmak vs. malzemeleri de kendimiz yapabildiğimiz için sorun yaşamıyoruz. Demir ve çeşitleri malzemeleri de genelde hurdacılarıdan temin ediyoruz.” İfadelerini kullanmıştır. (KK8)

Demircilikte kullanılan malzemeler:

Kıskaç: Ateşin üzerindeki eşyayı rahat tutabilmek amacıyla kullanılır.

Örs: Üzerine yapılan malzemenin koyulduğu demirden oluşan yüzey olarak açıklanabilir.

Çekiç ve tokmak: Malzemeye şekil verilme sırasında kullanılmaktadır.

Kömür ve su: Demirin ısınıp istenilen şekil verilmesi için öncelikle kömür yardımıyla ocak ateşi yakıldıktan ve çekiçle istenilen forma ulaşıldıktan sonra demirin soğuması için suya sokulmaktadır. (KK8)

4.2.2.3. Mesleğin Geleceği

Türk kùltüründe derin izler barındıran demircilik mesleği günümüzde sanayileşmenin etkisiyle son demlerini yaşamaktadır. Yıllar içinde kullanılan tarım aletleri örneğin çapa, yerini pulluk isimli tarım aletine bırakmıştır. Bu sebeple demirci ustaları eskiden arz-talep dengesine bağlı olarak birçok aleti üretmekteydi fakat günümüzde kısıtlı sayıda üretimin yanında tamirat ile uğraşan demirciler gelecek dönemlerde de hala adlarının varlığını koruyabilmek adına çırağa ihtiyaç duymaktadır. Maalesef ki tüm geleneksel mesleklerde olduğu gibi demircilikte de çıraklık kùltürü bittiğinden meslek yok olma tehlikesi altındadır.

4.2.3. Tenekecilik

“Yumuşak çelikten yapılmış üzeri kalay kaplı ince sac” (TDK, URL 13) olarak tanımlanan tenekeden ürün yapma işlemine tenekecilik adı verilir. Geçmişten günümüze ulaşan tenekecilik, metal işleri kapsamında değerlendirilir. Kalay ve Kurşun birleşiminden lehim imal edilerek ısı yardımıyla birçok ürün parçasını birleştirmek suretiyle oluk, boru, soba vb. çeşitli eşyalar üretilmektedir. Bu ürünlerin üretiminde temiz kullanılabildiği gibi doğada atıl halde bulunan tenekelerden de yararlanılmıştır.

Geleneksel mesleklerden Demircilik ve Kalaycılıkla yakından ilişki içerisinde olan Tenekecilik bir nev-i Demircilik mesleğinin uzantısı konumundadır. Tenekenin imal edilmesi için demir ve karbon birleştirilerek alaşım haline getirilir ve çelik üretilir. Yani öz olarak aynı kullanan Demircilik ve Tenekecilik sektöründe ısı kullanımı önem arz etmektedir. Demircilikte ısı sayesinde demir dövölerek şekil verilirken, tenekecilikte ısı yardımıyla lehim işlemi gerçekleştirilir. Kalay işlemi ise yukarıda detaylı olarak anlatıldığı üzere eşyaların gıda ile olan temasını sağlıklı hale getirmek için gerçekleştirilir. Örneğin kalay işlemi gerçekleşen teneke kutular gıda sektöründe yağ, zeytin, peynir vb. gibi birçok ürünün paketlenmesinde güvenli bir şekilde kullanılmaktadır.

Fotoğraf 4.12. Yahya Demir'in Tenekeci Dükkânında Sattığı Ürünlerin Görüntüsü

4.2.3.1. Mesleğin Geçmişi

Ustalık gerektiren el sanatlarından biri olan tenekecilik geçmişten günümüze uzanmış kadim bir meslek dalıdır. Demircilik faaliyetleri ile yakından ilgilenen Türk toplumu tenekecilik alanında da kendini geliştirmiş, döneme uygun hizmet vermek amacıyla zaman zaman üretilen eşyaları da değiştirmiş bu sayede meslek çağa ayak uydurmuştur. “Eskiden bizim buralarda doğalgaz yoktu, herkesin evinde soba vardı o zamanlar işlerimizin en canlı olduğu cafcıflı zamanlardı, yaz kış demeden soba kovası ve soba borusu üretirdik. Hiç boş kalmazdık, yaptıklarımızda hemen satılırdı yazın köylerde kışlık hazırlık olduğundan yazın bile satış yapardık. Şimdi soba üretimimiz hala var yok değil ama doğalgaz havalandırma borusu, semaver, güvercinlik, mangal malzemesi gibi mallar daha çok gidiyor.” (KK9) İfadelerini kullanan Yahya Demir zamanla yaşanan değişime kendilerinin de ayak uydurduğunu aktarmıştır.

Bir bakıma geri dönüşüm olarak adlandırılabilir bu meslek dalında üretilen eşya sayısı hayli fazladır. Dönem ihtiyacına göre hareket eden tenekeçiler arz –talep dengesine bağlı olarak geçmiş dönemde işlerinin daha canlı evresini yaşamışlardır. Yahya Demir “İşlerimiz geçmişe göre biraz azaldı. Hatta el emeği yapan eski teneke işlerinde çok azalma var. Makineleşme çoğaldı ama şimdi makine işleri bile eskisi gibi değil, hepsi azaldı. Bizim

zamanımızda böyle değildi. Ben 13 yaşındayken gelecek kaygısıyla evimize yakın diye Ömer Özel'in yanına çırak olarak girmiştim. İyi ki girmişim, zamanla mesleği öğrendim, yıllardır bu işten ekmek yiyorum.” (KK9) İfadelerini kullanmıştır.

“Bir dönem sürekli soba malzemesi, banyo kazanı, çatı oluğu ürettirdik şimdi doğalgaz sebebiyle soba malzemesi ve banyo kazanı işlerimiz bitti, çatıda bulunan bacaya tenekeden kapak yapardık yağmur suyu veya ters rüzgârdan baca etkilenmesin diye haliyle doğalgaz gelince ne soba ne de baca kullanılmadığından baca işimiz de bitti, eskiden el işiyle eklemeli oluk yapardık şimdi makine ile eksiz oluk yapılıyor” (KK9) ifadelerini kullanan Yahya Demir, mesleğinin geçmişini bizlere anlatmıştır.

4.2.3.2. Mesleğin Bugünü

Günümüz şartlarında ustalık gerektiren meslek erbabı olmak zordur. Maddi beklentiler sebebiyle günümüzde eskisi kadar iş yapmayan dükkanlara, çırak da öğrenci olarak gitmemektedir. Bu sebeple çoğu geleneksel mesleklerde olduğu gibi Tenekecilik mesleğinde de alttan çırak yetişmeyerek, meslek bilgisi aktarılacak kişi bulunmamaktadır. Yahya Demir “İşlerimiz eskisi gibi açık değil, yanıma çırak gelse ben onu doyuramam hem de biz ustamızdan el işi öğrendik şimdi makineler çoğaldı bizde kullanıyoruz ama ihtiyaç olunca yine ustalığımızı konuşturuyoruz. Şimdi eleman gelse bizimki gibi el işi öğrenemeyecek yarım yamalak iş öğrenmek de olmaz.” (KK9) Diyerek mesleğin güncel sorunu olan çıraklık kültürünün bitmesini de açıklamıştır.

Yahya Demir, geleneksel olarak tenekecilik mesleğinin icrasını şu şekilde aktarmıştır; “Ham madde olarak Teneke, Bakır, Kalveniz, Çinko ve Alüminyum kullanıyoruz. Bu ham maddeler bize Hatay Demir- Çelik fabrikasından işlenerek kullanıma hazır halde geliyor. Bizler ihtiyacımız olan kadarı makas yardımıyla keserek hangi ürün şekline göre teneke ayarlanacaksa ilk olarak o şekli veriyoruz. Örneğin çatı oluğu yapacaksak kestiğimiz tenekeyi silindir makinesinde yuvarlak şekle getiriyoruz. Birleştirilecek parçalar hazırlandıktan sonra onları bir köşeye alıyoruz. Aynı bir yerde Kalay ve Kurşun birleşiminden lehimini imal ediyoruz. Lehimini tuz ruhu ile temizledikten sonra havaya demirinin yardımı ile eriterek iki teneke parçasını birleştiriyoruz. Böylelikle çatı oluğu, soba, semaver, güvercinlik, ekmek tandırı, huni ve litrelik malzemeler, havalandırma borusu, baca çerçevesi ve kapağı gibi birçok eşya üretiyoruz. Bütün bunlarda ana etken lehim, bizim işimiz parçaları birleştirip ortaya eşya çıkartmak. Ürünlerin birbirine daha iyi tutunması için bazı durumlarda Punto makinesini kullanıyoruz. Ayrıca çekiç, tokmak, yan keski, Alüminyum makinesi ve Kenet

makinesi kullandığımız diğer malzemelerdir. Bizim meslek son zamanlarda makineleşti yine de el emeği önemli burada üç tane sağlam usta kaldı, diğerlerinin elinden çıkanlar ustalarındaki kadar sağlam olmuyor.” (KK9)

Tenekecilikte kullanılan malzemeler:

Yan keski: Kullanılan malzemenin kesilmesi için çekiçle veya tokmakla vurulup malzemenin üzerinde ilerletilen alettir ve daha çok küçük eşyaların hazırlanması sırasında kullanılır.

Tuz ruhu: Lehimin temizlenmesinde kullanılır.

Havya demiri: İki parçanın birleştirilmesine yardımcı olmaktadır. (KK9)

4.2.3.3. Mesleğin Geleceği

Tenekecilik; değişen dünya düzeninde ürettiği malzemelerle çağa ayak uydurmaya çalışan geleneksel bir meslek dalıdır. Her ne kadar gelişen teknoloji ve makineleşme mesleğin el emeği kısmını azaltsa da seri üretimin gerçekleşmesi ve insan gücünün hafiflemesi açısından meslek erbaplarına kolaylık sağlamıştır. Mesleğin geleceğe aktarılması çırak yetişmesine bağlı olmakla birlikte, belirli devlet teşvikleri ve Meslek Liselerindeki Metal bölümü öğrencilerinin meslek hayatına kazandırılması, Tenekecilik meslek kadrosunu genişletebilecek tavsiyeler arasındadır.

4.3. HAM MADDESİ DERİ VE HAYVANSAL ATIK OLAN MESLEKLER

4.3.1. Ayakkabıcılık

Ayakkabı; genellikle sokakta giyilen ve altı dayanıklı maddelerden yapılan bir giyecektir. (TDK, URL 14) İnsanoğlu var olduğu günden itibaren kendisini dış etkenlerden korumaya çalışmış, bunun sonucunda ise ilkel yöntemlerle ağaç kabuğu, yaprağı ve dallarıyla basit sandaleti icat edip, yıllar içinde ayakkabı giyme kültürünü oluşturmuşlardır. Bu sayede ayakkabı imalatı ve tamirati geleneği hayatın bir parçası haline gelmiştir. Böylesi uzun bir geçmişe dayanan ayakkabıcılık mesleği, diğer tüm mesleklerde olduğu gibi Ahilik teşkilatı sayesinde daha sistemli hale gelmiş ve Anadolu’da köklerini sağlamlaştırmıştır. Belirli kurallar dahilinde bugüne değin ulaşan ayakkabıcılık günümüzde çoğunlukla imalattan çok tamirat üzerine hizmet vermektedir. Az sayıda kişi ise özel durumları veya konforlu kullanım istekleri sebebiyle kendilerine özel ayakkabı imal ettirmektedirler. (KK11)

4.3.1.1. Mesleğin Geçmişi

Ayakkabıcılık mesleğinin piri olarak bilinen Yemen-i Ekber, bilinen en eski ayakkabıcıdır ve hakkında güzel bir rivayet anlatılır. “Yemen-i Ekber, her ayakkabıcı gibi işinin ehli, biraz da “kurnaz” denebilecek bir ustaymış. Bu yüzden ayakkabıcılar biraz gözü açık olur derler. İşte böyle bir zamanda Yemen-i Ekber ayakkabıları yapmış bitirmiş ve ısmarlayanlara satıp parasını almıştır. Bir kucak dolusu parayı önlüğünün içinde başlamış saymaya. Bir taraftan da paralarla yapacağı işleri düşünüyormuş. Dış kapıdan birisinin içeriye girdiğini haber veren çingırağın sesini duyunca daldığı hülyalardan bir anda sıyrılıp bakmış, karşısında aksakallı bir ihtiyar duruyor. İhtiyar selam verip sormuş Ekber’e: “İşlerin iyi herhalde evladım, paraları mı sayıyorsun?” Yemen-i Ekber, ihtiyarın selamını almış almasına ama zan netmiş ki gelen fakir birisi ve kendisinden para isteyecek, ihtiyarın sözünü bitirmesini beklemeden atılmış sözün üzerine: “Yok, vallahi çöp bunlar, çöpleri ayırıyorum amca, içinde işe yarayan bir şey bulurum gayesiyle” demiş. İhtiyar adam tam diyecekmiş ki: “Paran bol olsun”, birden aldığı cevap üzerine deyiş vermiş ki: “Çöpün bol olsun evladım, hadi sana kolay gelsin.” Yemen-i Ekber’in, bu cevabı Hızır A. S.’ den aldığı günden bugüne ayakkabı imalatı yapan yerlerde en kıt şeyin para, en bol şeyin ise çöp olduğu söylenir. Ve bu hikâye işlerin krizlerle daha da zorlaştığı, paranın daha da kısıldığı günlerde bol bol anlatılıp pir Yemen-i Ekber’e biraz sitem edilir. “O gün ‘para sayıyorum’ deyip ihtiyara bir sadaka vermiş olsaydı, bugün bizim de bol paramız, az çöpümüz olurdu” denilir” (Tan,2014: 10-11).

Türk kültüründe ayakkabıcılık mesleğinin kökeni Orta Asya’ya kadar uzanmaktadır. Hayvancılık ile yakından ilgilenildiği için hayvanın etinden, sütünden, derisinden ayrı ayrı faydalandığından dericilik faaliyetleri gelişmiştir. Türkler zaman içinde Orta Asya’dan Anadolu’ya göç ederken bütün kültür birikimlerini de beraberinde getirdiğinden Anadolu’da hala yaşayan birçok mesleğin kökenini oluşturmuşlardır.

Selçuklu Devleti zamanında kurulan Ahilik teşkilatı ise mesleği sistemli hale getirmiştir. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu’nda da önemli bir meslek dalı olan ayakkabıcılık, o devirde halk verimlerinden sosyal statü belirleme alanlarına kadar birçok konuya dahil olmuştur. Örneğin; Osmanlı devrinde, aldığı ayakkabının sağlam olmaması konusunda sıkıntı yaşayan bir kişinin esnaf şeyhine gitmesi sonucu kusurlu mal yapan ustanın çatısına bu ayakkabı atılmış ve herkes tarafından bu ustanın işinde çok da iyi olmadığı görülmüştür. Günümüzde hala sıkça kullandığımız ‘pabucu dama atılmak’ deyiminin kökeni olarak bu olay gösterilmektedir. Hakeza yaşı gelmesine rağmen konuşması geciken çocuklara

ayakkabı içinden su içirmek eylemi de batıl inançlar başlığı altında halk verimlerine bu konuda örnek teşkil etmektedir. Ayrıca ayakkabı hemen her dönemde sosyal statü belirleyici bir unsurdur. Örneğin ilk Türklerde komutanların çizmeleri tokalı üretilmiş ve herkesten farklı olmuştur.

4.3.1.2. Mesleğin Bugünü

Ustalık gerektiren el sanatlarından biri olan ayakkabıcılık sektörü günümüzde imalattan çok tamirat üzerine hizmet vermektedir. Ayakkabıcılık da yıllar içerisinde endüstriye karşı koyamamış, el yordamıyla yapılan ürünlerin yerini makine işi ayakkabılar almıştır. İlk etapta Ankara'da Sümerbank dikimevi, akabinde 1810 yılında Sümerbank Beykoz Deri ve Kundura fabrikası İstanbul'da kurulmuş ve sektörün öncüsü olmuştur. (KK10) Yıllar içinde yaşanan toplumsal değişim ve dönüşüm kültürel miras aktarımı zorlaştırmış, arz-talep dengesine bağlı olarak gittikçe eksilen kadrosuyla ayakkabıcılık mesleği unutulmaya yüz tutmuştur. Çorum'da dünyanın en dar sokağı olarak bilenen ayakkabıcılar arastasında mesleği devam ettirmeye çalışan ustalar bulunmaktadır.

Fotoğraf 4.13. Dünyanın En Dar Arastası Olarak Bilinen Ayakkabıcılar Çarşısının Eski Hali

Fotoğraf 4.14. Dünyanın En Dar Arastası Olarak Bilinen Ayakkabıcılar Çarşısının Yeni Hali

İsmet Burunsuz dokuz yaşındayken babası tarafından dönemin önde gelen ustalarından olan Hayrettin Yerlikaya'nın yanına çırak olarak verilmiş akabinde bu mesleğe ömrünü adayıp onlarca çırak yetiştirmiştir. Yine de “sanatın sonu olmaz, devamlı yenilik isteyen bir şeydir” diyerek hiçbir zaman tam anlamıyla usta olunmadığını dile getirmiştir. (KK10)

Ayakkabıcılık mesleğinde çıraklıktan kalfalığa geçişte Kuşak Bağlama adı verilen bir tören düzenlenme geleneği Ahilik teşkilatındaki Şed Kuşanma töreninin bir nev-i uzantısı konumundadır. Şed Kuşanma töreni kalfalıktan ustalığa geçişte kullanılmakla beraber kuşak bağlama töreni ya da kalfalık duası adı verilen tören, çıraklıktan kalfalığa geçilirken düzenlenir. “Kalfalık duasında tecrübeli, yaşlı ustaların yanında bir de hoca bulunur, yaşlı ustalar çırağı imtihan eder, önlerinde bir ayakkabı yapmalarını isterlerdi. Eğer çırak başarıyla bu görevi tamamlarsa kalfa olabilmesi için icazet verilir hoca da dua ederdi ardından o kişiye kuşak bağlanır artık istediği zaman kendi dükkanını açabilirdi.” (KK10) Diyen İsmet Burunsuz, bize Şed Kuşanma töreniyle olan farkı anlatmıştır. Eskiden dükkanların göze çarpan bir köşesinde şöyle bir beyit asılırdı:

“Her seherde besmeleyle açılır dükkanımız,

Hazret-i (...) pirimiz, üstadımız.”

Beyitin boş kalan kısmında her esnaf ya kendi meslek pirinin adını ya da kendi ustasının adını yazdırır böylece bolluk bereket geleceğine inanılıyordu” (Oğuz ve Metin,2006:49).

Kendisi de bütün bu yollardan geçerek ve kuralları uygulayarak 64 yıllık usta olan İsmet Burunsuz eskiye göre işlerinin tabi ki azaldığını fakat yine de bitme noktasında olmadığını aktarmıştır. Günümüzde iki çeşit olan ayakkabı üretiminin ikisini de dükkanında yapan İsmet Burunsuz, ayakkabı üretim çeşitlerini şu şekilde aktarmıştır: İlki yemeni tarzına benzerlik gösteren türdür. Öncelikle tabana koyulan kösele ile ayakkabının üst yüzünü çiriş yardımıyla birleştirmek suretiyle oluşturulur. İkincisi ve asıl rağbet göreni ise saya makinesi, freze makinesi gibi hem makine yardımıyla hem de el işiyle yapılan ayakkabılardır. Bu tür ayakkabıları İsmet Burunsuz’ un tabiriyle “zevk sahipleri ve ayağından rahatsız kişiler” tercih etmektedir. Büyük numara ayakkabı bulmakta zorlananlar ya da fiziksel hastalığı olup mecburen kendine özel ayakkabı diktirmek isteyenler ilk tüketici kitlesini oluşturmaktadır. (KK10)

Fotoğraf 4.15. Şuap Kaya’nın İmal Ettiği Ayakkabı Görüntüsü

Geniş anlamda ayakkabı üretim süreci ise şu şekildedir;

Ayakkabı üretim süreci dört ana işlemden oluşur. Öncelikle ıstampa yani model çıkartmakla işe başlanır. Her parça derinin üzerine koyularak model çıkartılır. Ardından saya kesemi yapılır bu işlem ayakkabının burun topuk gibi farklı parçalarının kesilmesidir. Kalıpta fazlalık oluşması açısından kesilen parçalar tıraşlanıp inceltir. Üçüncü aşamada saya dikimi yapılıp parçalar birleştirildikten sonra freze makinesine ayakkabı alınır burada temizlenir ve zımparalanır. Son aşama ise kalıba monta etme kısmıdır. Kalıpta çiviler yardımıyla şeklin alması beklenirken taban kısmı hazırlanır daha sonra pres makinesi ile kalıptan çıkan ayakkabı ve taban birleştirilir. Boya ve vernik işlemlerinden sonra ayakkabı satışa hazır hale gelir. (KK11)

Şuayp Kaya, İsmet Burunsuz' un yetiştirdiği son çırak olmakla beraber kendisinin bu zamana kadar yanına hiç çırak gelmediğini aktarmıştır. “Bu dükkânda hem imalat hem de tadilat yapmama rağmen asgari ücret kadar ancak kazanabiliyorum, şu an yanıma çırak gelse ben onu yetiştiremem, karnını doyuramam” diyen Şuayp Kaya hem maddi yönden verilen emeğin karşılığının olmadığını hem de toplumumuzda çıraklık kültürünün çoğu meslekte kalktığını anlatmıştır. (KK11)

İsa Bolat “gençliğimde kayınbabamın ayakkabıcı dükkanına sürekli giderdim bir süre sonra ben de heves ettim, kayınbabam da öğretti sağ olsun. Yıllarca başka işlerde çalıştım emekli olunca Mücahit Kundura adında dükkanımı açtım ama sadece tamiratla ilgileniyorum. Dükkâna çanta, kemer çeşitleri de koydum satılsın diye. Müşteri oluyor tabi ki ama ev geçindirecek kadar değil.” (KK12) İfadelerini kullanmıştır.

Geçmişle kıyaslandığında işlerinin tabi ki daha az olduğunu söyleyen ustalarımız en büyük sorunlarının malzeme bulmak olduğunu, kullandıkları demirbaş aletler dışında gerekli malzemelerin İstanbul'dan getirildiğini aktarmışlardır. Aynı zamanda Şuayp Kaya; “benim dükkanıma sürekli belediyeden, valilikten hatta üniversiteden dekanlar bile geliyor, yaptığın işi bize anlat geleneksel meslekleri tanıtıyoruz diyorlar ama hepsinin işi şu kapıdan çıkana kadar. Madem bu kadar değer veriyorsunuz bizlere devletten maddi destek sağlayın, yanımıza öğrenci gönderin” (KK11) diyerek aslında bu mesleğin nasıl yok olmaktan kurtulacağını bizlere göstermiş olmuştur.

Ayakkabıcılık mesleğinde kullanılan malzemeler ise; tornavida, falçata kerpeten, pençe, çekiç, ip ve freze makinesi, tıraş makinesi, zımpara, kalıp olarak sıralanabilir. (Oğuz ve Metin,2006: 49)

4.3.1.3. Mesleğin geleceği

Ayakkabıcılık 50 yıl öncesine kadar toplumda rağbet gören geleneksel mesleklerden biriyken şu an Çorum'da bu meslek unutulmaya yüz tutmuş değerlerimiz arasındadır. Arz-talep dengesine bağlı olarak yıllar içerisinde gittikçe üreticisi de tüketicisi de azaldığı için günümüzde ayakkabı üreticisi olarak hizmet veren belirli dükkanlar kalmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere şuayp Kaya'nın da dediği gibi yaşıyan ustalara maddi destek sağlanıp, yanlarına yetiştirilmek üzere çırac gönderildiği takdirde bugünlere değin ulaşıan bu güzide meslek gelecek nesillere aktarılabilir.

4.3.2. Ciltçilik

Formları, yaprakları birbirine dikerek ya da yapıştırarak kitabın üzerine işlenen deri veya bez kapak (TDK, URL 15) şeklinde tanımlanan cilt işleminin bir nevi kitap onarımıdır. Kullanıma bağlı olarak zamanla yıpranan sayfaları, birbirinden ayrılan kitapları, defterleri tekrar eski formatına getirilmek suretiyle yapılan işe ciltçilik adı verilirken bu meslek erbabına ise mücellit denilmektedir. Gelişen teknoloji sayesinde matbaacılık alanında ilerlemeler yaşanmış bu sayede hem ürün sayısı hem de ürün çeşidi artmıştır. Böyle bir durumda da kitap, defter gibi malzemeleri onarmak yerine yenisi satın alınmaya başlandığından, ciltçilik mesleğinin azalan kadrosuyla ve belki de son ustalarıyla aynı dönemde yaşamaktayız. Bu azalma sadece Çorum'da değil, genel olarak tüm Türkiye'de karşılaştığımız bir sorundur.

4.3.2.1. Mesleğin Geçmişı

Ciltçilik Orta Asya'ya özgü geleneksel bir sanat olduğundan Türkler toplumunda yaygın olarak görülmüştür ayrıca ilk Türk ciltlerinin 7. ve 8. Yüzyıllarda Uygur Türklerince yapıldığı bilinmektedir. Bu sanatın yayılmasında Uygur Türklerinin Doğu Türkistan'dan İran ve Irak'a gelmeleri etkili olmuştur. Akabinde Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle dini kitaplara karşı oluşan hassasiyet sebebiyle ciltçilik büyük bir ivme kazanmış, 16-20. Yüzyıllar arası Osmanlı ciltçiliği Türk-İslam sanatının en büyük temsilcisi olmuştur (Diyarbakırlıoğlu,2013:90).

Daha çok dini kitaplar üzerine yoğunlaşılan ciltçilikte mücellitler genellikle hoca, imam ve alim insanlardan oluşmaktadır. Eskiden cami imamlarının isteyen öğrencilere ciltçiliği öğrettiği bilinmektedir. Diğer geleneksel meslekler gibi çırac yetiştirme kültürüyle

değil birkaç seferlik gözleme dayanan bilgi aktarımı neticesinde mücellitler isteyen kişilere ciltçiliğin nasıl yapıldığını aktarmışlardır. (KK13)

İbrahim Müteferrika 18. Yüzyılda ilk Türk Matbaasını kurup Vankulu Lügati'ni bassa da toplumda matbaacılığın yaygınlaşması hayli zaman almıştır. Bu sebeple uzun yıllar kitapların bakım, onarım faaliyetleri için Mücellitlere başvurulmuştur. Fakat zaman içerisinde matbaanın yaygınlaşmasıyla ürün sayısı artmış, onarma yerine zamanla yenisini satın alma eylemine gidilmiştir.

4.3.2.2. Mesleğin Bugünü

Matbaacılık ürün sayısını arttırmış, gelişen teknoloji ise sanal ortamda yazılı belgelere ulaşımı kolaylaştırmıştır. Bu sebeple günümüzde çoğu insan elinde bulunan envanteri onarmak ve kullanmaya devam etmek yerine, tüketici toplum anlayışıyla hareket ederek, yenisini almayı veya sanal ortamdan bilgiye ulaşmayı düşündüğünden, mücellitlik unutulmaya yüz tutmuştur.

El yatkınlığı gerektiren geleneksel mesleklerden biri olan ciltçilik; özellikle İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde sahaf kültürünün devam etmesine paralel olarak canlılık gösterse de taşraya gidildikçe mücellit sayısı azalmaktadır. Çorum'da kendisinden başka tanıyıp, bildiği ciltçi kalmadığını söyleyen İbrahim Müezzinoğlu mesleğin son temsilcisidir. Bu topraklardaki en meşhur mücellit ustası ve hoca olan aynı zamanda da Müezzinoğlu'nun babası Emir Hafız; oğluna bilgilerini aktarmıştır. Emir Hafız ise babasından görerek bu işi öğrenmiştir. Çorum'daki en meşhur iki mücellit; yukarıda bahsi geçildiği gibi imam, hoca ve alimler kadrosundan oluşmuştur. Bu isimler Şahmender Eker ve Emir hafız' dır. İkisin de ortak yönü medrese kültürüyle büyüüp, Kur'an Kurslarında hafızlık için öğrenci yetiştirmeleridir. (KK13)

Dini kitaplara karşı olan hassasiyet, hocalar arasında mesleğin aktarıldığını bizlere göstermektedir. Eskiden köy imamlarının boş vakitlerinin fazla olması sebebiyle Kur'an fasiküllerini düzenleme işine girmeleri de bu camiada mesleğin yayılmasına sebebiyet veren bir diğer etkindir. İbrahim Müezzinoğlu; kendisine sadece 60 yaş üzeri kadınların Kur'an-ı Kerim'lerini ciltletmek için başvurdıklarını aktarmıştır. Mesleğe tamamen gönül bağı ile devam ettiğini, maddi getiriden çok manevi/ dini yönünü ön planda tuttuğu için devam ettiğini aktarmıştır. (KK13) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branşından emekli öğretmen olan Müezzinoğlu, kendisine küçük bir ofis açmış orada hem bulgur satıcılığı hem de mücellitlik yapmaktadır. Öğretmenlik döneminde bile birçok kişiye cilt yapımını öğrettiğini aktaran

Müezzinoğlu “zamanında onlarca kişi yetiştirdim ama kendi çocuklarıma bile öğretemedim” ifadeleriyle tüm geleneksel meslek gruplarında olan çırak bulamama sıkıntısını bizlere aktarmıştır. (KK13)

Fotoğraf 4.16. İbrahim Müezzinoğlu’nun Cilt Atölyesi Görüntüsü

Müezzinoğlu, cilt yapımını şu şekilde aktarmıştır: Yıpranmış, sayfaları veya kapağı zarar görmüş, kopmuş vaziyetteki kitapta ilk olarak sayfa düzenlemesi yapılır. Sayfalar ince ince sırasına göre fasiküllere ayrılır ve önce fasiküller kendi arasında ibrişim adı verilen sağlam iplik ile dikildikten sonra tüm fasiküller birleştirilir. Ana yaprakları onarma işlemi tamamlandıktan sonra karton denilen iç gömlek, kapağın iç yüzüne koyulduktan sonra kitap sayfaları ve iç gömleğin arasına yani sırt olarak adlandırılan ilk ve son sayfaya, iç kağıtlar tutkal ile yapıştırılır. Akabinde yaprakları, formları sağlam tutması ve bozulma olmaması için kitap sırtına şiraze adı verilen kalın örgü yerleştirilir ve şirazenin üst kısmına renkli kurdele tutkal ile yapıştırıldıktan sonra kitabın ayrıacı da tamamlanmış olur. (KK13)

Müezzinoğlu; cilt yapımında kullanılan iğne, makas gibi demirbaş malzemelerin dışında ibrişim iplik ve mukavva gibi kullanıldıkça tükenen malzemeleri İstanbul’dan ara ara getirttiğini aktarmıştır. (KK13)

Yukarıda anlatılan cilt yapma tekniği adından da anlaşılacağı üzere dikişli cilttir. Fakat cildin Kılavuzlu cilt, Kordonlu cilt, Dikişsiz cilt, Yarıklı cilt gibi birçok çeşidi bulunmaktadır.

(KK13) Çorum’da ciltçilik faaliyetleri çok azaldığı için daha çok el yordamıyla ve dikilmek suretiyle devam ettirilmektedir. Fakat İstanbul gibi büyük şehirlerde ciltçiliği devam ettiren dükkân işletmecileri ise daha çok şu şekilde işlemi gerçekleştirmektedirler: Formlar belirli bir sıraya koyulup tezgâh dikişinde fasiküller halinde ibrişim ipliyle veya balmumu ipliyle dikilmektedir. Daha sonra yan kağıtları koyulduktan sonra kapakla birleştirilmektedir. Ardından pres makinesinde sıkılaştırma işlemi yapılır ve isteğe göre kitabın üzerine farklı üslup ve anlayışlara özgü süsleme, damga vurma işlemleri yapılmaktadır. (KK13)

Ayrıca matbaa işi ciltçilik el emeği gerektirmeden makineler yardımıyla birleştirme, sıkılaştırma işlemlerinin yapılmasıdır. Fakat mücellitler tarafından bu cilt çok beğenilmemekle birlikte sağlam olmadığı, daha çabuk cildin dağıldığı söylenmektedir.

“Klasik bir cilt yapımı ise şu şekildedir; Asıl malzeme deri ve mukavvadır. Deri ıslatılıp yumuşatıldıktan sonra el bıçkısı ile kâğıt inceliğinde tıraş edilir. Keçi derisinden yapılan cilde sahtiyan cilt, koyun derisinden yapılabana da meşin cilt denir. Klasik bir cilt dört parçadan ibarettir. Sağ(üst) kapak, sol(alt) kapak, sertab ve miklab. Üst kapak kitabın önünde bulunur ve sırtla alt kapağa bağlanır. Sertab, miklabla alt kapak arasında kalır. Sertab, kitap kapandığı zaman sayfaların kenarlarını örten kısım olup alt kapakla birlikte hareket eder. Miklab ise kitabın sayfaları arasına sokulan ve sertaba bağlı olan parçadır. Klasik ciltlerde şiraze elle örülür. Kapak kitap boyutundadır ve dışarı taşmaz, kitabın sırtı düzdür ve yazı bulunmaz. Süslemeler ise her iki kapak ile sertab ve miklab üzerine yapılır. Ciltlerin bezemeleri genellikle deri üzerine kabartma yapılır ve bazı kısımları yıldızla boyanır. Kapak üzerinde ortada şemse denen oval ya da yuvarlak süsleme vardır ve bunun uzantılarına salbek denir” (Diyarbakırlıoğlu,2013:94).

Arabesk, Herat, Rumi, Hatayi, Mümlük, Selçuk ve Osmanlı ve Mağribi motifleri cilt üsluplarının doğmasına sebebiyet vermiştir. Köşebent, şemse ve selbeklerde yüzyıllardır hala aynı motifler kullanılmaktadır. Selçuklu döneminde Arabesk üslup, Osmanlı döneminde ise Herat ve Rumi üslup daha çok kullanılmıştır (Diyarbakırlıoğlu,2013: 90).

Ciltçilikte kullanılan malzemeler:

Mukavva: Kitabın dış yüzeyinin sağlam olması için tercih edilmektedir.

İbrişim iplik: İpekten oluşan ve sağlamlığı ile bilinen bu ipi fasiküllerin birleştirilmesi sırasında kullanılmaktadır.

Şiraze: Kitap sayfalarının kaymaması için kullanılır ve örgüden ya da kalın bez parçasından oluşmaktadır.

İğne, tutkal: İç sayfaları birbirine tutturulmak için iğne ile dikilmekte, dış yüzeylerin sabitlenmesi için ise tutkal kullanılmaktadır. (KK13)

4.3.2.3. Mesleğin Geleceği

Mimar Sinan Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları bölümü öncülüğünde açılan Cilt Sanatı programı; yüzyıllardır incelikleriyle bu günlere ulaşan ciltçiliği yarınlara taşıma konusunda önemli bir adım atmışlardır. Böylelikle şu an unutulmaya yüz tutmuş meslekler grubu içinde değerlendirilen ciltçilik üniversitelerin yeni mezunlar vermesiyle sahada mücellitlik yapan kişi sayısı çoğalacak ve bu kadim meslek varlığını devam ettirebilecektir.

4.4. HAM MADDESİ AĞAÇ OLAN MESLEKLER

4.4.1. Kerestecilik

Türkiye'nin %26'lık kısmı ormanlar ile kaplıdır. Ham maddesi oduna dayalı işletmeler için bu oran büyük bir avantajdır. Orman endüstri kuruluşları; büyük ve küçük çaplı işletmeler olarak ülkemiz başta olmak üzere yurtiçi ve yurtdışına ham madde imal etmektedirler. Orman ürünleri bölümü üretim yapısı açısından iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birincil imalat sanayi direkt odunu ham madde olarak kullanan grup iken, ikincil imalat sanayi grubu ise ilk grubun ürünlerini ham madde olarak kullanan sanayi dalıdır. Böylelikle kereste, kaplama, parke sektörü birincil sanayi grubu içine girerken; mobilya, doğrama, prefabrik ev vb. ürünler ise ikincil sanayi grubu içerisinde yer alır (Ekti,2013:5-7).

Kereste, tomrukların boyuna biçilmesiyle elde edilen ve marangozlukla inşaatta kullanılan nitelikli ağaç (TDK,URL16) olarak tanımlanır. Olduğu gibi kullanılamayan ağaç ilk olarak ormandan kesilip atölyeye getirilir. Tomruklar burada ağaç cinsine ve kullanılacak alanın ihtiyacına göre sınıflandırılır. Ardından kurutulup, boyutlandırılır ve pazarlanır.

Çorum gibi küçük bir ilde kerestecilik faaliyetlerinin azalmasının sebebi küçük çaplı işletmelerin şirketleşmeye karşı koyamamasıyla birlikte, keresteciliğin sezonsal bir iş olması sebebiyle maddi gelir beklentisini karşılayamamasıdır.

4.4.1.1. Mesleğin Geçmişi

Onlarca yıldır insanoğlu doğanın tüm verimlerinden faydalanmaya çalıştığı için zamanla kuruyan, işlevini kaybeden ağaçları da kesmiş öncelikli olarak ısınma amaçlı daha

sonra da inşaat sektörü ve kâğıt yapımında keresteyi kullanmaya başlamıştır. Makineleşme ülkemizde bu kadar yaygın değilken daha çok insan gücüne dayalı olarak yürütülen kerestecilik, fizikken insanı hayli zorlayan bir meslek dalıdır. Ham madde temini için ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde ormana ağaç kesimine gittiklerini aktaran Emrullah Koç “O zamanlar elektrikli testere bile yoktu, iki kişi bir ağacı kesmek için karşılıklı olarak tomurguyla kesmeye başlar, balta, nacak ve keserle ağacı keser devirirdik. Dükkâna getirdiğimiz ağaçları önce ızgarada kuruttuktan sonra yine balta ve nacakla yontup şekil verirdik. Ayak keseri ile tahtaları dört köşeli, pala testere ile de normal sunta yapar satardık. Tabii şimdi her şeyi makineler yapıyor. Eskiden böyle değildi.” (KK14)

Ülkemiz’ de sanayileşmeye 1870 yılında başlayan orman ürünleri sektörü 1892 yılında ilk fabrikasını kurmuş, 1938 yılına gelindiğinde 33 fabrika ile yükselmesini sürdürmüş ve 1963 yılında planlı kalkınma dönemlerinin başlaması ile hızlı bir büyüme dönemine geçmiştir. Bu sektör 1992 yılında özelleştirme kapsamına girmiş, 2000’li yıllarda gelişmiş ve sayıca çoğalmıştır. 2004 yılı itibariyle ülkemizdeki imalat sanayi sektöründeki işletmelerin %24’ünü orman ürünleri sanayi sektörü oluşturmaktadır. Bu oranda yıllar içinde artış görülmüştür. Öyle ki öncelikli olarak iç ticaret hedefiyle başlayan sektör zamanla yurtdışına açılmış, ihracat yapar hale gelmiştir. 2012 yılında Türkiye’nin en çok ihracat yaptığı ülkeler; Irak, İran, Azerbaycan, Almanya, İngiltere, Türkmenistan’dır (Ekti,2013:14-21).

4.4.1.2. Mesleğin Bugünü

Yıllar içerisinde artarak gelişim gösteren orman ürünleri sektörü, pandemi dönemi ile duraksama yaşamış en çok zararı ise küçük işletmeler almıştır. Emrullah Koç; şu an Çorum’da küçük işletme ölçeğinde çalışan 5 tane dükkân kaldığını ve kendilerinin asıl önlerini tıkayan unsurun şirketleşme olduğunu aktarmıştır. Aynı zamanda Çorum iklimine bağlı olarak bu topraklarda daha çok Çam, Kavak, Söğüt ve Selvi ağaçları yetiştiği için kerestecilik faaliyetleri bu ürünler üzerinden gerçekleşmektedir. Fakat pandemi dönemi itibariyle Orman İşletmeleri genel müdürlüğü Çam ağacı satışını bırakmıştır. Diğer ağaç ürünleri teminatı ise daha çok ormanlardan yapılmaktadır. Ham madde ihtiyacı olduğu takdirde ise Kırşehir ve Tokat’tan alım yaptığını aktaran Emrullah Koç; “Bu meslek eskiden daha çok para kazandırır, günlük 6 römork ağaç çektiğimi bilirim ben, şimdi işler kesat” diyerek keresteciliğin de günümüzde çok itibarı kalmayan bir meslek olduğunu dile getirmiştir. (KK14)

Çorum’da bilinen en meşhur ustanın kendi ustası Cafer Hafız olduğunu aktaran Emrullah Koç; Kamber Yaşar’ın da iyi ustalardan olduğunu, onların tezgahından çıkan çırağların kendi işlerini kurup yıllarca çalıştıklarını aktarmıştır. Kendisi de askerden döndükten sonra işini kurduğunu yanında sayısız çırak yetiştirdiğini söyleyen Emrullah Koç “Ne yazık ki ailemden sadece iki oğluma öğretebildim, torunlarım yapmak istemediler, burada bu işin içinde büyüseler de tek başlarına burayı çeviremezler, kendileri öğrenmek istemediler ” diyerek genel anlamda geleneksel sanatlara karşı oluşan bir nev-i beğenmeme ve hor görme durumunun gerçekleştiğini, işin gelecek vaat etmediğinden de son dönemlerde eski itibarını kaybedip, çırak gelmediğini belirtmiştir.(KK14)

İşyerinde bulunan 100’lük ve 80’lik isimli ana iki makine işlemi gerçekleştirmektedir. İlk olarak iki metre uzunluğundaki raylı sistem ile tomruklar tezgâhtan otomatige yüklenip 100’lük adı verilen makinede bıçkı yardımıyla büyük tomruklar biçilmektedir. Bu makinenin hemen yan tarafında biçilme sırasında oluşan odun talaşlarını dışarıya ileten bir makine bulunmaktadır. Bu sayede sektörde çalışan insanları olumsuz etkileyen, bulunulan ortamdaki hava kalitesinin düşmesi sorunu engellenmeye çalışılmaktadır. Fakat biçilme sırasında oluşan toz ve talaş içerisinde kesilen ağacın türüne bağlı olarak bakteri ve mantar bulundurabilme durumu vardır. Mesleğin dezavantajlarından biri ise makineler çalışırken ortaya çıkan gürültüdür. Bu iki etken çalışanlar için olumsuzluklar doğursa da kerestecilik yıllardan beri ivedilikle sürdürülmektedir. İlk kısımdan çıkan malzeme büyükten küçüğe dönüştükten sonra, 80’lik adı verilen ikinci makineye getirilip kenar, köşeleri alınıp farklı ebatlarda kullanılmak üzere boyutlandırılmaktadır. Boyutlandırma, diğer adıyla istife çıkma işleminde genellikle 10/10, 5/10 ebatlarına getirilen keresteler, inşaat sektörüne pazarlanmak üzere hazır hale getirilmektedir. Bu süreçte ana makine olmasa da 100’lük de kullanılan şeritlerin zamanla işlevselliğini kaybetmesi sebebiyle şeritleri bileme makinesi de kullanılmaktadır. Ağaç ürünleri imalatında kullanılan çoğu malzeme ve makine kesici olduğundan, sektörün en önemli sorunu gerekli önlemin alınmasıdır. Örneğin Planya çalışılan ürünün yüzeyini rendelemek suretiyle düzeltme işlemidir ve elle beslemeli planyalar çalışma yapısı yönünden tehlikelidir. Operatör itme çubuğu kullanmayıp, parmaklarının bıçaklarla temas etmesi sonucunda yaralanmalar gerçekleşmektedir. (İsgap-9, URL 17) Bu ve bunun gibi birçok tehlikeyi barındıran Kerestecilik, işe uygun kıyafet, eldiven, şapka, gözlük seçimini yaptıktan sonra makineleri iş güvenliğini arttıracak biçimde otomatik durma, kapanma vb. konularında yenileyebilmelidir. Bu sayede bilek gücü gerektiren orman ürünleri malzemelerinin işlenmesi daha sağlıklı hale gelebilir.

Fotoğraf 4.17. Kerestecilikte Kullanılan Makine Örnekleri

80'lik Makine Örneği

100'lük makine örneği

- Kerestecilikte kullanılan malzemeler:

Bıçkı: İlkel formda iki ucu tahta saplı ortası keskin testere iken, makinelerde büyük testere haline gelmiştir ve tomrukların biçilmesinde kullanılmaktadır.

Halat: İşlemi biten kerestelerin istiflenmesi sırasında birbirine bağlamak için kullanılır.

Balta ve nacak: Ağacın kesim sırasında veya atölyede işleme alınmadan önce tomruğun yontulması için kullanılır. (KK14)

4.4.1.3. Mesleğin Geleceği

Yıllardır ivedilikle devam edilen kerestecilik mesleğinde atölyelerin yerini günümüzde orman ürünleri işletmeleri ve fabrikaları almıştır. Küçük ölçekli işletmelerin büyük çaplı firmalar ile aynı oranda alım/satım yapabilme gücü olmadığından, gittikçe azalan kadrosuyla ayakta kalmaya çalışan atölyelerin ileriki zamanlarda işlerinin durma noktasına geleceği aşikârdır.

Şirketler atölyeler gibi ağırlıklı olarak inşaat malzemesi üzerine çalışmadığından, mobilya, ambalaj gibi sektörlere de eğilim verdiğiinden çalışma sahası daha geniş, müşteri

bulma potansiyeli daha yüksektir. Bu sebeple günümüzde nadir rastlanan atölyeler, yakın gelecekte yerini şirketlere, üretim merkezlerine, fabrikalara bırakacaktır.

4.4.2. Arı Kovanı Yapımı

Ham maddesi ağaca dayanan orman mamulleri, Kerestecilik kısmında bahsedildiği üzere birincil ve ikincil üretim yapısında işlem görmektedir. Birincil üretim grubu ağacı ham madde olarak kullanırken, ikincil üretim grubu ise birincil grubun imal ettiği maddeleri ham madde olarak kullanmaktadır. Büyük tomruklardan elde edilen keresteler farklı ebatlara getirilmek suretiyle form değişikliği yaşamaktadır. Bu değişik formlardan biri ise arı kovanı yapımı olduğundan bu meslek dalı ikincil üretim grubu içerisinde değerlendirilir.

Yüzlerce yıl önce insanlar tehlikeli bir şekilde balı, arıların yuvalarından alarak tüketmiş zamanla “arıların içinde bal yaptıkları çeşitli maddelerden yapılmış yuva; petek” (TDK, URL 18) olarak adlandırılan arı kovanı icat edilmiştir.

Arıcılık onlarca yıldır toplumumuzda yaşayan ve tecrübesi nesiller boyu aktararak bu günlere gelmiş bir tarımsal faaliyettir. Sezonluk bir iş olmasına karşın geleneksel yeme-içme alışkanlığımıza dayanarak arıcılık faaliyetleri ülkemizde azalmadan devam eden bir sektördür. Türkiye coğrafi olarak iklim ve bitki örtüsü açısından arıcılık faaliyetleri yapmaya müsait bir ülke olduğundan bu işle ilgilenen kişi sayısı da hayli fazladır. Arıcılığı, birkaç kovan ile yalnızca kendi tüketeceği kadar yapanlara karşın bazıları ise geçim kaynağı olarak arıcılık faaliyetleri ile ilgilenmektedir. Böylesine yaygınlaşmış bir meslek dalının ana ürünü olan kovan yapımı ihtiyacını artık yoğun olarak fabrikalar karşıladığı için ustalık gerektiren, atölyede üretilen kovanların yapımı gittikçe azalmış, meslek inceliklerini öğrenerek büyüyen bir nesil ise günümüzde artık yetişmemektedir.

4.4.2.1. Mesleğin Geçmişi

İnsanoğlu yüzyıllardır doğanın tüm verimlerinden faydalanmaktadır. Önceleri arılar ağaç kovuklarına, kütük içlerine ve doğada kendiliğinden oluşmuş küçük çaplı kapalı alanlara konuşlanıp, kendilerine yuva yapmışlardır. Her koloninin başında bulunan ve tüm arıları karakteristik olarak etkileyen ana arı ise, tüm işçi arıları bu yuvalarda toplayıp bal üretiminin gerçekleşmesine sebebiyet vermektedir. Bu sayede doğada insan gücüne gerek duyulmadan, kendiliğinden oluşan bal, uzun yıllardır insanlar tarafından toplanıp tüketilmektedir. Zamanla bal verimini arttırmak için basit birleştirmelerden başlayarak günümüzde kullanılan

fonksiyonel arı kovanlarına kadar birçok kovan çeşidi icat edilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

“Basit çerçeveli kovanlar, Duvar kovanları, Kütük kovanları, Ot kovanları, Kabak kovanları, Sepet kovanları, Güneş kovanları, Kabuk kovanlar, Top-Bar kovanlar, Katlı kutu kovanlar, Modern arı kovanları, Langstroth kovanları, Newton kovanları, Darlington kovanı, Ulusal kovan, Derin ulusal kovan, Beton kovanlar, Arı evi kovanı.

Fotoğraf 4.18. Hüseyin Koç’un ürettiği arı kovanı örneği

Arıcılık sektöründeki en önemli gelişme; 1851 yılında Amerikalı Lorenzo Langstroth’un kendi ismini taşıyan hareketli ve çerçeveli kovanı tasarlamasıdır. Bu tasarım kovanın içindeki dörtkenarında bulunan çerçeveleri de kapsamaktadır. Langstroth çerçeve ve kovanın iç cidarı arasındaki mesafeyi 3/8 olarak ayarlamış, bu sayede arıların geçebileceği kadar bir genişlik elde etmiştir. Langstroth’un tasarımındaki tüm verimler günümüz arıcılık sektöründe hala yaygın olarak kullanılmaktadır. Önceleri kovanlar basit bir yapıdayken zamanla ihtiyaca göre modifikasyonlar yapılmıştır. Aynı amaca hizmet eden fakat değişik bölgelerde farklı tipte kovanlar yapılmıştır. Zaman içinde arz talep dengesine bağlı olarak toplum ihtiyaçları değişmiş; yüksek verimlilik ve üretim potansiyeli açısından kovanlar geliştirilmiş, halen geliştirilmeye devam edilmektedir” (Erdoğan ve Aksakal, 2020:96-121).

Çorum’da arı kovanı yapımı ise; sepet içinde arı yetiştiriciliğinden başlayarak çıtaların basit birleştirilmesi usulü ile devam etmiştir. El yatkınlığına dayanan marangozluk mesleğini icra eden ustalar, eskiden sadece kendileri için 8-10 adet arı kovanını ayak keseri ve il işçiliği ile uzun yıllar yapmışlardır. Ardından makineleşmenin yaygınlaşması ve Tarım İl Müdürlüğü’nün vermiş olduğu maddi destek ile arı kovanı yapımı yaygınlaşmıştır. Bu süreçte arz- talep dengesine bağlı olarak arı kovanı satışı artmış, bal, propolis, polen ve arı sütü gibi arıcılık sektöründen elde edilen mamuller yaygınlaşmıştır.

4.4.2.2. Mesleğin Bugünü

Doğal beslenme arzusu sebebiyle insanoğlu her şeyin orijinaline ulaşmayı hedeflemektedir. Bu sebeple ülkemizde son 10 yıldır doğal yaşam ve üretim sahasındaki ürünler daha cazip hale gelmiştir. Bu sebeple Doğrama adı da verilen kerestenin belirli işlemlerden geçirilmesi suretiyle oluşturulan arı kovanı yapımı ve satımı pandemi dönemi öncesine kadar çoğalmıştır. Tüm dünyayı etkileyen pandemi, arı kovanı yapımı gibi birçok sektörü de sekteye uğratmıştır. Arı kovanı ustası Hüseyin Koç “Bundan 3 yıl öncesine kadar bir çıtayı 1200 liradan satıyorduk, şu an 800 liradan ancak satabiliyoruz” ifadelerini kullanmıştır. (KK15)

Kerestecilik kısmında başvurduğumuz kaynak kişi Emrullah Koç’un oğlu olan Hüseyin Koç babası tarafından dönemin önemli ustalarından biri olan marangoz ustası Kadir Yücel’in yanına 14 yaşındayken çırak olarak verilmiştir. 4 yıl çıraklığın ardından, ham maddesi ağaca dayanan aynı meslek grubu içinde olan; baba mesleği kerestecilik ile iş hayatına devam eden Hüseyin Koç hem öğrendikleri hem de el yatkınlığı sebebiyle hala arı kovanı üretimi yapmaya devam etmektedir.

Hüseyin Koç arı kovanı yapım sürecini şu şekilde aktarmıştır; “Öncelikle kavak ağacı tomruklarından elde edilen keresteler istife uğruyor, burada aynı türden keresteler bir arada kuruduktan sonra Planya adı verilen makinede kerestenin üzerindeki toz, pütürlü yapı siliniyor ve daha pürüzsüz, düz bir yüzey elde ediliyor. Ardından Kalınlık adı verilen makinede keresteler inceltirilip 3cm olarak ayarlanıyor. Bölme adı verilen makineye geçen keresteler daha küçük parçalara ayrılıyor ve son olarak Morsa ve Daire isimli makinelerde ebatlandırılıyor. (KK15)

Klasik arı kovanı ebatları ise 50*42*29 cm olarak ayarlanmaktadır. Kovan yapımında kullanılan ham madde cinsi bölgelere göre değişiklik gösterebilmekle birlikte Çorum ilinde yaygın olarak bulunan Kavak ağacı arı kovanı yapımı için tercih edilmektedir. (KK15) Yılın

belirli dönemlerinde ağaç kesimi yapıldığı için sezonsal bir iş olan kerestecilik faaliyetleri Nisan-Ekim ayı aralığında gerçekleşirken, arı kovanı yapımı ise Kasım-Nisan ayları arasında gerçekleşmektedir. Aynı ham maddeyi kullanarak ve kış boşluğunu arı kovanı üretimi yaparak geçiren üreticiler satışlarını ise Mart-Haziran ayları arasında yapmaktadır. Ebat olarak çok büyük, kilo olarak ise çok ağır olmadığından nakliye sorunu yaşamayan üreticiler yalnızca fabrikalaşmanın karşısında durmaya çalışmaktadırlar. Çorum’da kendisi dışında iki tane daha arı kovanı üreticisini tanıdığını söyleyen Hüseyin Koç Eskiden çok iyi ustalar vardı, el becerileri fazlaydı. Sadece ayak keserini kullanarak Halit Kandemir ambar bile yapıyordu. Biz onlar kadar hiç olamadık. Bizden sonrakilerde zaten öğrenmeye heves yok” diyerek günümüzde ayakta durmaya çalışan, tüm küçük atölyelerin genel sorununa parmak basmıştır. “Üç oğluma da bu işleri öğretmeye çalıştım ama şimdi burayı üçü birleşseler bile ayakta tutamazlar.” ifadelerini kullanan Koç, mesleğin gelecek nesillere aktarılamadığını açıklamıştır. (KK15)

Arı kovanı yapımında kullanılan malzemeler:

Çivi ve çekiç: Çivi çekiç yardımıyla malzemelerin birbirine tutunmasını sağlamak için kullanılır.

Zımpara: Çıtaların yüzeyini pürüzsüzleştirmek için kullanılır.

Silindir: Çıta yapımında yuvarlak petek oluşturmak için şekil alınır.

Metre: Kovanların ebatlandırılması yapılırken kullanılmaktadır. (KK15)

Fotoğraf 4.19. Hüseyin Koç'un Arı Kovanı Üretmek İçin Kullandığı Doğrama Makinesi

4.4.2.3. Mesleğin Geleceği

Küçük çaplı atölyelerde gerçekleştirilen geleneksel el sanatlarına dayanan meslek grupları günümüzde son temsilcileri ile yaşamaktadır. Değişen dünya düzeninde her şey makineleşmiş bu sebeple bilek gücüne dayanan ve bir noktada marka ismi taşımayan ürünlere gittikçe rağbet azalmıştır. Bu durumdan etkilenen arı kovanı üreticileri ise daha çok kış mevsimini boş geçirmemek adına üretim yaptıklarını aktarmışlardır. Fakat hem maddi karşılığının yeterince alınmadığı hem de küçük çaplı atölyelerin toplu siparişlerde çok tercih edilmediği şu dönem, üretici sayısında azalmaya sebep olmuştur.

Devlet destekli projeler kapsamında değerlendirilen Arıcılık, son 10 yılda daha çok rağbet görmüş, arz- talep dengesine bağlı olarak kovan üretimi de hayli artmıştır. Fakat pandemi sonrası küçük işletmeler kendilerini yeteri kadar toplayamamış ve son yıllarda hızlıca artan şirketleşme, fabrikalaşmanın da önüne geçememiştir. Her ne kadar günümüzde son demlerini yaşayan bir meslek dalı olsa da toplumda nesilden nesile arıcılık hakkında bilgi aktarımı gerçekleştiği ve ülkemizin coğrafi yapısı üretime elverişli olduğu için halk arasında uzun yıllar yaşayacağı düşünülmektedir.

4.4.3. Elekçilik

Elek “taneli veya toz durumunda olan maddelerin kalınını incesinden ayırmak veya içindeki yabancı maddelerden ayıklamak için kullanılan, küçük dikenli tel, bez vb. gerilmiş kasnak biçimindeki gereç” (TDK,URL 19) olarak tanımlanmaktadır. Bu işlemi yapan kişiye de elekçi adı verilmektedir.

Bir dönemin gözde mesleği olan elekçiliğin daimî müşterisi çiftçilerdir. Bunun dışında köyde kendisi üretip kendisi tüketen bir kitlenin varlığı da elekçilik mesleğinin müşteri kaybetmemesi açısından önem arz etmektedir.

Elekçilik, sezonluk bir meslek dalı olduğundan kışın üretilip, Çorum’un hasat zamanı olan temmuz ve ağustos ayında mahsulü çerçöpten ayıklamak amacıyla kullanılması açısından yazın satılmaktadır.

Zanaatkarlık dışında mesleğin yalnızca ticari boyutu ile ilgilenen elekçiler de bulunmaktadır. Yaz aylarında civar köyleri tek tek gezerek, ürün eleyip para kazanan elekçiler yalnızca bu işi yapabildiği gibi hem üretip hem de ticaretini yapan ayrıca tamirâtı ile ilgilenen kişiler de bulunmaktadır.

Ham maddesi ağaca dayalı ürünler kapsamında değerlendirilen elek yapımı çok fazla maliyet ve el işi gerektirmediğinden öğrenip yapan kişi sayısı hayli fazladır. Fakat bu kişiler çoğunlukla köyde kendi işleri ile uğraştıklarından, kendi alet-edevatları ile elek üretebilmektedirler. Bazısı ise işi ehlinden, ustasından öğrenip dükkanında mesleğini icra etmektedir.

Makineleşmenin yaygınlaşması ve el yordamı ile yapılan çiftçilikten modern çiftçiliğe geçilmesiyle biçerdöver ve patoz gibi tarım aletleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum eskilerin gözde mesleklerinden olan elekçiliğin neredeyse tamamen bitmesine sebep olmuştur. Unutulmaya Yüz tutmuş meslek grupları içinde değerlendirilen elekçilik Çorum’un İskilip ilçesinde son ustasıyla birlikte yaşamaktadır. Metin Gözel ’in tabiriyle “Bizim buralarda elekçilikle uğraşan kimse yok, Çankırı’dan gelip satarlardı eskiden. Sadece İskilip ’de bu işin yapılma sebebi; İskilip Çorum’un Kuzey’inde kaldığından orada Karadeniz iklimi görülüyor yani ormanlık alanları fazla. Adamlarda boş durmamış üretmişler ne güzel” diyerek Çorum’un yalnızca İskilip ilçesinde elekçiliğin gelişme sebebini açıklamıştır. (KK1)

4.4.3.1. Mesleğin Geçmişi

Tarıma dayalı ekonominin geliştiği bölgelerde buna bağlı olarak çeşitli envanter üretilmiştir. İlkel yöntemler kullanılarak, bilek gücüyle ürün elde edilmeye çalışılmıştır. O dönemlerin başlıca ürünlerinden biri ise elektir. Çorum civarında ağırlıklı olarak tahıl ürünlerinden Arpa, Buğday ve Yulaf yetiştirilirken, bakliyat ürünlerinden Nohut, Yonca ve Yeşil mercimek yetiştirilmektedir. Tüm bu ürünlerin tarladan çıkan otundan çöpünden temizlenmesi için elek kullanılmıştır. Ürünün boyutuna göre elek seçilmiş, tahıl ürünler için kalbur adı verilen daha dar gözlü elek, bakliyat ürünleri için ise gözer adı verilen iri gözlü elek tercih edilmiştir. Elek yalnızca tahıl ve bakliyat ürünlerinin ayrıştırılmasında değil mutfaklarda süt ve un elemek için de kullanılmıştır. Özellikle köy yaşamında tandırda ekmek yapma kültürü olduğundan, mutfakların vazgeçilmez araç-gereçlerinden biri de elek olmuştur.

Kasnak yapımında eskiden tel kullanmak yerine hayvan derisi tercih edilmiştir. Tuzlanıp kurutulan deri ince şeritler halinde kesildikten sonra kasnağa geçirilmiştir. Derinin sağlamlığı ve gergin yapısı sebebiyle elek yapımında uzun yıllar tercih edilmiştir. (KK1)

Fotoğraf 4.20. El yapımı Elek Örneği

Mesleğin Çorum'daki son temsilcisi Ahmet Aslan "bu işi yapan kalmadı, alanda çok yok, ama önceleri böyle değildi işlerimiz iyiydi yazın bir anda elekler satıldığından kışın boş oturmaya vakit kalmazdı. Yapar yapar istiflerdik. Hatta bizim burada elekçi Ali Osman

Almalı usta vardı eskiden, elinden çıkan mallar makine işi gibi olurdu. Şimdi teknoloji gelişti eleğe gerek kalmadı. O zamanlar güzel zamanlardı el işiyle çalışıyorduk ama para kazanıyorduk şimdi emekliliğim olmasa buradan gelen parayla bir ev nasıl dönsün” (KK16) ifadelerini kullanarak mesleğin güncel durumunu bizlere açıklamıştır.

“Buralarda eleğe kalbur denir. Eskiden her evde kalbur bulunurdu sattığı malın dışında kendisine ayırdığı nohuttan, mercimekten yemek isteyen adam en önce eline kalburu alır evinin mahzenine inerdi. Şimdi artık mahsul tarladan temiz çıkıyor o yüzden kimse evinde kalburu, gözeri kullanmaz oldu.” (KK16) diyen Ahmet Aslan, işlerinin gittikçe azaldığını bu civarda belki yalnızca Çankırı’da bu işin devam edebildiğini ifade etmiştir.

Tüm geleneksel el sanatlarında olduğu gibi elekçilikde de çıraklık kültürü kalmamıştır. Aslan, yalnızca kendi oğluna işi öğretebildiğini onun da mesleği icra etmediğini aktarmıştır. (KK16)

4.4.3.2. Mesleğin Bugünü

Bir dönemlerin önemli zanaat kollarından biri olan elek yapımı, yıllar içinde teknolojinin gelişmesi ve insan gücünden makine gücüne geçilmesiyle birlikte toplumdaki yerini yavaş yavaş yitirmeye başlamıştır. Arz – talep dengesine bağlı olarak üreten ve alan kişi sayısı her geçen gün azaldığından bu meslek kolu günümüzde son ustalarıyla yaşamaktadır. Eskilerin araç-gereç olarak kullandığı elekler ise günümüzde köy evlerinin duvarlarında asılı beklemektedir.

Yukarıda bahsedildiği üzere önceden tahıl ürünlerini ayrıştırmak için dar gözlü elek olan kalburu, bakliyat ürünlerini ayrıştırmak için ise geniş gözlü elek olan gözeri tercih eden insanlar zaman içinde teknolojinin gelişmesi ve makineleşme ile eleğe ihtiyaç duymamaya başlamıştır. Gelişen tarım aletlerinden özellikle patoz makinesi ürünleri ayrıştırmak için günümüzde tercih edilmektedir. Patoz “Olgunlaşmış buğday, nohut, fındık vb.nin tanelerini mekanik yöntemlerle sap veya kabuğundan ayrıştıran harman makinesi” (TDK, URL 20) olarak tanımlanmaktadır.

Tahıl ve bakliyat dışında mutfakta süt ve un elemek için de kullanılan elek günümüzde aynı işleve sahip olmakla birlikte form değişikliği yaşamıştır. Gittikçe küçülerek saplı veya iki kulplu olmakla birlikte bu gruba süzgeç eklenmiş o da farklı ebatlarda ve çelik, plastik gibi materyallerden üretilerek elek grubu zenginleştirilmiştir. Günümüzde elekler mutfak malzemesi dışında gıda sektörü, yem sektörü, geri dönüşüm sektörü gibi birçok alanda ayrıca

eleme tesislerinde ve un fabrikalarında, farklı unsurlara sahip fakat aynı işlevi gören elekler kullanılmaktadır.

Ahmet Aslan geleneksel anlamda elek yapımını şu şekilde anlatmıştır; “İlk önce Kayın ağacı yuvarlak şekil alması için kasnaklara geçirilir ve bir süre beklenir. Yuvarlak şekil alan malzemenin boyutu ayarlanır ve zımparalanır. Ardından tuzlanıp kurutulan ve urgan şekline getirilen hayvan derisini çapraz olacak şekilde eleğin altına geçirilir. Urganın kolayca geçmesi ve kasnağın dışından düğüm atılabilmesi için öncesinde kasnağın kenarlarından belirli aralıklarla delik açılırdı. Benim bu anlattığım eski usul elek yapımıydı şimdi her şey değişti, Bursa Kemalpaşa’dan ya da Ankara’daki toptancılardan elek kasnağını artık hazır alıyoruz altına metre işi aldığımız tellerden kesip geçiriyoruz. Tel sağlam dursun diye ince bir şerit kasnağı büyük kasnağın dışına montalıyoruz. Yani telin uçları iki kasnak arasında kalıyor bu da gergin yapıyı koruyor. Tel kasnağa geçirilirken çivi ve çekiç kullanılıyor, küçük kasnak da yine aynı şekilde montalandıktan sonra tokmak yardımıyla eleğin üst kısımlarından vurulup telin ve kasnağın pekişmesini sağlıyoruz. Böylelikle elek satışa hazır hale geliyor. Bir de işin daha kolayına kaçanlar var onlar da tel yerine naylon geçiriyorlar olup bitiyor, bizim meslek plastiğe döndü artık sapını, ucunu bile plastikten yapıyorlar naylon geçirip satıyorlar ama onlar düzen tutmuyor, sağlam olmuyor. Biz el işiyle yapıyoruz ama Sağlık Bakanlığı kromdan, nikelden yapılmasını istiyormuş onlara da alet- edevat lazım o da bizde yok.” (KK16)

Fotoğraf 4.21. Makine İşi Elek Örneği

Elek işi azaldığı için son dönemlerde dükkanında kesme tahtası, ekmek sofrası, oklava gibi ürünleri sattığını söyleyen Aslan, işlerinin yıllar içinde giderek azaldığını ve kendisi ile bu şehirde elekçiliğin son bulacağını dile getirmiştir.

Elekçilikte kullanılan malzemeler:

Çivi ve çekiç: Kasnakların oluşumunda ve telin sabitlenmesinde kullanılmaktadır.

Tel: Eleğin alt kısmına yerleştirilen, süzgeç görevi gören nesnedir.

Tokmak: İç ve dış kasnağın arasına tel yerleştirildikten sonra kasnağın sağlamlığını arttırmak ve pekişmesini sağlamak amacıyla tokmakla vurulmaktadır.

Zımpara: Pütürlü kalan yüzeylerin son aşamada düzeltilmesidir. (KK16)

4.4.3.3.Mesleğin Geleceği

Ham maddesi ağaca dayanan ürünler içinde değerlendirilen elek yapımı ustalık gerektiren geleneksel el sanatlarından biridir. Bu sanat yıllar içinde çiraklık kültürü ile nesilden nesile aktarılmış, bugünlere değin ulaşmıştır. Fakat değişen dünya düzeninde teknolojik gelişmeler insan yaşamını kolaylaştırdığından günümüzde eleğe pek de ihtiyaç kalmamıştır. Güncel olarak mutfaklardaki yerini koruyan elek, form değiştirmiş, küçülen yapısı ile günümüzde nohut, mercimek gibi bakliyatları elemekten ziyade farklı işlere de hizmet etmektedir.

4.5. DİĞER MESLEKLER

4.5.1. Arzuhalcilik

“Yetkili ya da daha üst bir makama bir durumu, bir dileği belirtmek için yazılan yazı ve dilekçe “arzuhal” ya da “arzı hal”, para karşılığı arzuhal yazma işi ise “arzuhalcilik” olarak tanımlanmaktadır. Arzuhalcilik, okuma- yazma oranının düşük olduğu dönemlerde resmi işlerini hallettirmek isteyen insanların devlet ile kendileri arasında köprü görevi gören kişiler ile yapılmaya başlanmıştır. “Başlangıcı 1762 ‘de Sultan 3. Mustafa’nın fermanına dayandırılan arzuhalcilik, 1865’te Sultan Abdul aziz tarafından çıkarılan başka bir yasa ile sona erdirildi” (Diyarbakırlıoğlu,2013: 51).

Arzuhalciler belirli dil bilgisi ve yazım kurallarına hâkim kişiler olmakla birlikte, dilekçe yazım kurallarına uygun olarak kalıplaşmış ifadeler içeren kısa ve öz anlatım sağlayan, resmi dile uygun ve hatasız belgeler oluşturmak durumundadır. Bu zorunluluk

devlet işleri için geçerli olduğundan özel olarak yazdırılan mektuplarda geçerli değildir. Teknolojik gelişmelerin henüz çoğalıp yaygınlaşmadığı dönemde ev telefonu, cep telefonu ve bilgisayar bulunmadığından okuma- yazma bilmeyen halk mektup yazdırmak için arzuhalcilere başvurmuştur.

4.5.1.1. Mesleğin Geçmişi

Arzuhalcilik mesleği eski Türk toplumunda kendisine geniş yer bulmuş, uzun yıllar canlılığını korumuş bir meslek dalıdır. Toplumun tahsil oranının düşük oluşu, resmi evrakları yazdıracak kişilerin aranmasına sebep olduğundan arzuhalcilik mesleği bu günlere kadar ulaşmıştır. İlk etapta kâğıt kalem kullanarak yazılan dilekçeler zaman içinde daktilo ile yazılmaya başlanmış ardından tablet, bilgisayar yordamıyla sanal ortama aktarılmıştır. (KK18)

Erdal Nergiz “Eskiden prosedür işleri vardı, belirli kurallara uygun olmazsa evrak geçersiz deniliyordu. Kimse de becerip yapamadığından bize başvuruyorlardı. Şimdi eskisi gibi dilekçe işleri kalmadı, hepsi rafa kalktı biz de alışmışız çalışmaya boş durmamak için gelip dükkânı açıyoruz ama günler boş geçiyor.” İfadelerini kullanarak geçmişe kısayla işlerinin çok kötü olduğunu bizlere aktarmıştır. (KK17)

Erdal Nergiz “Önceden bu işle ilgilenen çoktu Muhittin Görür, Ahmet Söylemez ilçemizde bilinen arzuhalcilerdi. Benim bir arkadaşımın babası Halil Salıcı, zabıt katibiydi onun yanına gidip gelirken heveslendim işi öğrendim.2001 yılından beri de mesleğe devam ediyorum.” İfadelerini kullanmıştır. (KK17)

“Bu iş diplomasız avukatlık işiydi eskiden, mahkemelere katılabiliyorduk, dosyanın takibini yapabiliyorduk çok güzel meslekti ama kanunlar değiştiğinden şimdi yalnızca evrak hazırlıyoruz. Bu işi yapan eden de kalmadı Çorum merkezde benden başka bir de yan komşum devam ettiriyor.” (KK18) İfadelerini kullanan Mehmet Lütfi Tekkeşin dükkanında temyiz, dilekçe ve eskiden mektupta yazdığını aktarmıştır. Tekkeşin’ in dükkânı Çorum Adalet Sarayının karşısında olduğundan konum itibari ile daha çok müşteri çekebilmektedir. Fakat KK17 örneğinde olduğu küçük yerleşim yerinde Arzuhalcilik daha geri planda kalmıştır.

4.5.1.2. Mesleğin Bugünü

Eski canlılığını koruyamayan Arzuhalcilik günümüzde yerini daha çok danışmanlık bürolarına bırakmıştır. “Bazı yerlerde sigortacılık dükkanlarında da bizim işi yapanlar oluyor.

Hatıra gönüle herkes yapabiliyor. Ben ilçede yaşadığımdan bana gelen giden adamı tanırım, durumu iyi değilse para bile almam. Diğer işlerde de sayfasına göre yok sayıya göre diye bakmam az bir dilekçeyi 50-100 liradan ancak yazarım” diyen Nergiz, mesleğe dair maddi bir beklentisinin olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca Erdal Nergiz; Tarım ve Orman Bakanlığının çiftçilere destek ödemesi başvurularının Eylül ve ocak ayı arasında olduğundan iş yoğunluğunun bu döneme denk geldiğini aktarmıştır. (KK17)

Mehmet Lütfi Tekkeşin ise dilekçelerin konusu itibarıyla farklılık gösterebildiği için 500 TL’ ye kadar dilekçe yazabildiklerini aktarmıştır. Son dönemde fiyat değişikliği olduğunu vurgulayan Tekkeş’ in, bu işi danışmanlıklarda 3600 TL’ den yaptıklarını anlatmıştır. Tüm meslek grubu ustalarında olduğu gibi önemli olan müşteri memnuniyeti sonucu tekrar kendilerine başvurularıdır. Son dönemlerde adliye binalarının alt katında açılan ön inceleme büroları gelen dilekçenin şekil ve içerik açısından uygunluğu onaylandıktan sonra işleme alınmaktadır. Bu noktada dilekçenin kabulü, müşterinin tekrar aynı arzuhalciyi tercih etmesine sebebiyet vermektedir. (KK18)

4.5.1.3. Mesleğin Geleceği

Kaynak kişilerin verdiği bilgiler doğrultusunda anlaşılmaktadır ki; arzuhalcilik mesleği nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde hala canlılığını korurken, küçük yerleşim yerlerinde belirli konular dışında arzuhalcilere çok işi düşmeyen halk vesilesiyle unutulmaya yüz tutmaktadır.

Yakın gelecekte ilçelerde tamamen bu meslek dalının ortadan kalkacağı saptanırken, Çorum ili bağlamında hala mesleğin yaşayacağı düşünülmektedir. Yalnız arzuhalcilik mesleği ile ilgilenen kişiler orta yaş grubuna dahil olduğundan mesleğin yeni kişilere öğretilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması önem arz etmektedir.

4.5.2. Leblebicilik

Nohut (cicer arietinum) çiçekleri sarımtırak renkte, tanesi baklamsı bir bitkidir. (TDK,URL 21) Kurak ve yarı kurak topraklarda yetişen nohut Çorumlu çiftçiler tarafından sıkça ekilmekte ve ticareti yapılmaktadır. Coşkuner ve Karababa “Leblebi: a Roasted Chickpea Product as a Traditional Turkish Snack Food” (2004) isimli incelemelerinde şu ifadeler yer vermişlerdir; “baklagil ürünleri birkaç süreçten (örneğin kabukların ayrılması, kaynatma, kavurma, ayıklama ve öğütme vb.) geçirilerek çeşitli yiyeceklerin hazırlanmasında kullanılır. Esasen baklagillerin kısa bir süre yüksek sıcaklığa maruz bırakılarak kavrulması

yöntemi uzun yıllardır Asya’da, Orta Doğu’da ve Güney Amerika’da uygulanmaktadır. Bu tür ürünler arasında leblebi olarak adlandırılan kavrulmuş nohut, en popüler olanıdır” (Akt. Çalışkan ve Gemici,2011:235)

Ham maddesi tarıma dayanan ve çeşitli üretim, hazırlama süreçlerinden geçtikten sonra günlük sıcak olarak tezgahlara gelen leblebi Çorum’un simgesi halindedir. (KK22)

4.5.2.1. Mesleğin Geçmişi

Türkiye’de leblebicilik dendiğinde akla Çorum, Denizli ve Kütahya illeri gelmektedir. Her ne kadar leblebinin ilk üretim yeri Kütahya’nın Tavşanlı ilçesi olsa da ilk tescilli leblebi Çorum’a aittir. Üç asır önce bu topraklarda yaşayan Ahmet Server isimli kişinin burada yetişen nohuttan leblebiyi imal ettiği söylenmektedir. (KTB/URL22).Bu üç ilde de yayın olarak icra edilen meslek, kullanılan nohut cinsi ile birbirinden ayrılır. Örneğin Denizli yöresinde kırk leblebiye rastlamak daha mümkün iken Çorum’da Azkan cinsi nohut ekimi gerçekleştiği için daha dolgun ve tam yuvarlak leblebi üretilmektedir.

Çorum’un ılıman iklimi ve az rutubetli oluşu leblebi üretiminde olumlu birer faktör olduğundan bu şehirde leblebicilik gün geçtikçe büyüyen bir meslek kolu haline gelmiştir. Hali hazırda Çorum’da adım başı leblebici bulabilmek mümkün olsa da eski usul; yani odun ateşinde pişirilen ve hazırlık aşamasında daha fazla insan gücü kullanımı sağlayan tek dükkân kalmıştır. Hayvalı leblebi olarak bilenen bu dükkân hem tat hem de mekân tasarımı olarak otantik çizgisini bozmadan bugüne ulaşmıştır.

Fotoğraf 4.22. Hayvalı Leblebi 'den Bir Görüntü

Kış aylarının vazgeçilmez yiyeceği olan leblebi yıllar içinde çeşitlenmiştir. Eskiden yalnızca sade, sarı leblebi yayginken şu an tatlı, tuzlu, acılı gibi birçok çeşidi vardır. Bu gelişim ve leblebi dükkanlarına çikolata, lokum, kurabiye, çerez, içecek gibi seçeneklerin eklenmesi sektörü olumlu etkilemiştir. (KK19)

4.5.2.2. Mesleğin Bugünü

Geleneksel bir çerez çeşidimiz olan leblebi, ham maddesinin kolay bulunabilmesinden ötürü geçmişten günümüze rahatlıkla ulaşmıştır. Gittikçe gelişmiş ve zaman içinde farklı formlarda üretilmeye başlanmıştır. Herkesin bildiği klasik sarı leblebiye ek çikolatalı, susamlı, acılı, tuzlu, karanfilli, soyalı gibi yirmiden fazla leblebi çeşidi bulunmaktadır. (Valilik /URL,23) Leblebiciler genellikle modern pişirme teknikleriyle küçük çaplı işletmeler tarafından yaygın bir şekilde halka hizmet etmektedirler.

Teknolojik gelişmeler ve makineleşme yıllar önce leblebi sektörünü de etkilemiş nohudu ayıklamadan kavurma işlemine kadar çeşitli işlemler makinelerle yapılmaya başlanmıştır. Bu durum tabi ki seri üretimi arttırmış ve ürün çeşitlendirmede büyük bir kolaylık sağlamıştır. Fakat elek kullanılarak ayıklanan ve odun ateşinde ocak üzerinde kavurulan leblebi tadını kaybetmemize sebebiyet vermiştir. Çorum'da Yaşayan Geleneksel Meslekler isimli çalışmamıza leblebiciliği de dahil etme sebebimiz; bu eski usul meslek icrasını devam ettiren iki kardeşten mesleğin inceliklerini öğrenmektir.

İsmail Avşar babasından öğrendiği mesleğin dördüncü nesil temsilcisidir. Avşar ailesine sebebi şu an bilinmeyen bir olaydan ötürü Hayvalı lakabı takıldığından, dükkanlarının ismi bu şekilde yıllardır anılmıştır ve yıllardır meslek incelikleri alttan yetişen erkek aile bireylerine aktarılmıştır. Leblebi üretim aşamasına geçmeden önce dikkat edilmesi gereken husus; kaliteli bir nohut cinsinden elde edilen ürünü almaktır. Çorum'da eskiden yerli cins ve İspanyol cinsi nohut ekilirken son zamanlarda verimlilik, ürün boyunun uzun olması ve kabuğundan kolay soyulması sebepleriyle çiftçiler Azkan cinsi nohuda yönelmişlerdir. Ayrıca bu cins nohudun bir ucunun hafif uzun olması sebebiyle halk dilinde Koçbaşı olarak da bilinmektedir. Öyle ki nohudun şekli, büyüklüğü ve rengi leblebiciler için seçici etken maddelerdir. İsmail Avşar da ham maddesinin büyük kısmını Çorum'dan sağlamakla birlikte Konya, Kırkağaç ve Balıkesir'den de alım yaptıklarını dile getirmiştir. Çiftçilerin hasat zamanı olan ağustos ayında Avşar, dile getirilen illere giderek bir yıllık ham madde teminatını gerçekleştirdiğini, ürünleri seçerek aldığını dile getirmiştir. İyi bir leblebinin ön şartı tamamlandıktan sonra yapım aşamasını İsmail Avşar şu şekilde aktarmıştır; Eleme işleminde nohudun çöpü, taşı temizlendikten sonra bir buçuk aylık leblebi üretim hazırlığı başlar. İlk adım birlemedir ve bu aşamada nohutlar el yormadı ile ıslatılır, iki-üç gün dinlendirilir. İslatmanın yeterli olup olmadığı ustanın parmakları ile test edilir. Ardından ikilime ve üçleme aşamasına geçilir ve ilk aşamada olduğu gibi nohut tekrar ıslatılır ve iki-üç gün dinlendirilir fakat burada ayırt edici nokta şudur ki; ikileme kısmında usta ıslatmanın yeterli olup olmadığını dişi ile, üçleme kısmında ise avuç içi ile test edip anlamaktadır. Bundan sonra nohodu açık bir alana serip, sabah akşam karıştırmak suretiyle en az bir ay kurutmaya başlanır. Ardından nohudun kullanılacak kadar miktarı tekrar eleklerle girer, sınıflandırılır ve bu aşamada isteğe bağlı olarak makine veya tandır kullanılarak nohut kabuğundan ayrılır. Son aşama olan dörtlemeye ise artık yemeye hazırlanmış bir leblebi vardır. Makinede kavrulan leblebiye isteğe göre çeşitli baharatlar, çeşniler eklenerek ürün yelpazesi genişletilir. Ardından dumanı üzerinde yeni kavrulmuş sıcak leblebi tezgâhta yerini alır. (KK19)

Leblebiyi kavururken altın sarısı rengini alması için özellikle meşe türü ağaç kullanımının gerekli olduğunu aktaran Avşar, kendisinin 55 yıldır bu işin içerisinde olduğunu ve “insanın elleri kavrula kavrula bu meslek öğreniliyor” diyerek Leblebiciliğin ustalık gerektiren bir meslek dalı olduğunu bizlere aktarmıştır. Abisi ile birlikte babasının yanına çırak olarak giren İsmail Avşar; “o dönmede çıraklık yaygındı fakat bizim aile dükkanımız olduğu için çırak almıyorduk, şimdi de bizim çocuklarımız dükkanı işletiyor, yabancıya gerek kalmıyor” ifadelerini kullanmıştır. Çorum'da leblebiye karşı arz talep dengesine bağlı olarak

günümüzde çırak bulma sıkıntısı yaşanmamaktadır fakat yukarıda anlatıldığı şekilde meslek incelikleri günümüz çoğu leblebici tarafından bile bilinmemektedir. Her aşamada farklı makine yardımıyla leblebi yapıldığı için ustalaşmış ellerin bildiğı bilgi günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur. (KK19)

Fotoğraf 4.23. Hayvalı Leblebi ‘den Bir Görüntü

Avşar “eskiden leblebicilik kışın işleyen Nisan ayı başında biten bir işti. Sebze meyve çıkmaya başlayınca kimse gelip leblebi almazdı şimdi makineler çıktı hem de herkesin alım gücü olduğundan 12 ay boyunca satış yapıyoruz” ifadelerini kullanmıştır. (KK19)

Coşkun Arslan (KK20), Erol Eyvaz (KK21), Çınar Yağlı (KK22) ise modern tarzda üretim yapan ustalardan birkaçıdır. Ortak görüşe göre günümüzde leblebicilik tamamen makine işi olmakla beraber, eskiden ıslama, kurutma gibi el yordamıyla yapılan tüm aşamaların makineler yardımıyla yapıldığıdır.

Leblebicilikte kullanılan malzemeler:

Elek: Birçok aşamada olan elek ayırıştırma amacıyla kullanılmaktadır.

Tandır: Leblebinin odun ateşinde kavrulması için tandır adı verilen yere yapılan ocak kullanılmaktadır.

Çuval: Nohutların ve akabinde leblebilerin istiflenmesinde kullanılır. (KK19)

4.5.2.3. Mesleğin Geleceği

Türkiye’de doğan Leblebi hali hazırda Çorum, Denizli ve Kastamonu başta olmak üzere birçok ilde üretilmektedir. Arz talep dengesine bağlı olarak da yurtdışına ihracatı yapılan geleneksel çerez çeşidimiz günümüzde sıkça tüketilmektedir. Fakat iyi bir ham madde temininden sonra geleneksel yöntemlerle nohudun kavrulması artık insanlara zahmetli geldiğinden modern forma dönmüş, el yormadı yerine makine tercih edilmiştir. Bu sebeple hem lezzet hem de meslek bilgisinin gelecek nesillere aktarımı zorlaşmıştır. Fakat Çorum’da modern yöntemlerle leblebiciliğin artarak devam edeceği aşıkardır.

SONUÇ

Toplum kimliğinin tezahürü olarak karşımıza çıkan geleneksel meslekler, zengin bilgi birikimini, yaşanmışlıkları ve kültürel öğeleri bünyesinde barındırmaktadır. Yüzyıllarca nesilden nesile aktararak yaşatılmış ve Selçuklu Devleti döneminde kurulan Ahilik teşkilatı sayesinde zirve dönemini yaşamıştır. Ahilik teşkilatı geleneksel mesleklerin ilerlemeleri için sağlam bir zemin oluşturmuştur. Bu sayede ilgili mesleğe el yatkınlığı olan kişiler ustaların yanına kolayca çırak olarak girebilmiş, kalfalık akabinde ise ustalık icazeti almıştır. Bu sirkülasyon yıllarca devam ettiğinden meslek kadrosu ve ürün çeşitliliği artış göstermiştir.

Sanayi Devrimi bütün dünyayı etkilemiş bazı makineleşme ve teknolojik gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeleri yakından takip eden, zamanla öncü konumuna gelen ülkeler ise geride kalmış ülkeleri etkilemişlerdir. Bu etkilenme toplumumuzda gerek yeme-içme alışkanlığı gerek giyim-kuşam gerekse konuşma şekline kadar etki ettiğinden toplumda zihniyet değişimi yaşanmaktadır. Bu bağlamda kültürel değerlerimizi koruma altına almak ve muhafaza ederek ilerleyebilmek önem arz etmektedir.

“Çorum’da Unutulmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Meslekler” isimli tez çalışmamız ilimizde hala yaşatılan mesleklerin erbapları ile yapılan görüşmeler esas alınarak oluşturulmuştur. Derleme, gözlem ve mülakat teknikleri kullanılarak mesleğin nasıl icra edildiği, geçmiş ve bugünün kıyaslaması, çıraklık kültürü, mesleğin toplumdaki yeri, maddi kazanç sağlama konuları ile ilgili bilgiler ustalardan alınmıştır. Ayrıca görüşmeler sırasında ilgili meslek hakkında oluşmuş halk verimleri de kaydedilmiştir. Bu sayede tezin içine batıl inanç örnekleri, atasözleri, halk anlatıları vb. örnekler eklenmiştir. Kültürel öğelerin kayıt altına alınması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla bu tez kaleme alınmıştır. Çorum ilinde daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması ise konu seçiminde etkili olmuştur.

Çorum, son dönemde gelişim gösteren bir il olması hasebiyle kültürel unsurları muhafaza edebilmiş bir şehirdir. Görüşmeler sırasında kaynak kişilerin verdiği bilgiler mesleklerin gelecekleri konusunda pek iç açıcı, olumlu sözler olmaktan ziyade meslek erbapları yakın gelecekte toplumda kendilerine yer bulamayacaklarını düşünmektedirler. Yıllar içinde sürekli göç vermesi ve nüfus yoğunluğunun giderek azalmasına karşın meslek ustaları işleyen demir pas tutmaz anlayışı ile az sayıdaki dükkanlarını hale işletmektedirler. Bu durum gelecek adına umut vaat edici olarak görülüp, somut olmayan kültürel mirasın aktarıcıları olarak gerekli önemin verilmesi gerektiğine inanılmaktadır.

Çorum’da bulunan Boğazkale ve Alacahöyük Hititlerden kalma yaşam alanlarıdır. Ne yazık ki bu alanlara özen gösterilmemiş ve yeterince tanıtılmamıştır. Bölge her ne kadar yerleşim yeriyle iç içe olsa da ziyarete giden kişilerin konaklayabilecekleri, dinlenebilecekleri alanlar bile mevcut değildir. Bu sebeple ilimiz için öncelikle bakım, onarım ve tanıtım yapılmalı, akabinde ziyaretçilere şehrimizden hatıra kalacak eşyaları alabilecekleri alanlar açılmalıdır. Bu durumda ticaretin canlanacağı ve el sanatları ürünlerinin satışının gerçekleşebileceği düşünülmektedir. Gaziantep kültür mirasıyla dikkat çeken bir şehir olduğundan yıl içinde bir hayli ziyaretçi ağırlamaktadır ve şehrin sembollerinden olan Bakırcılar çarşısı uğrak noktalardan biridir. Bu durum Bakırcılar çarşısında gezerken arkadan sürekli çekiç ve tokmak sesini duymanıza olanak sağlamıştır. Çorum’da el sanatlarını, geleneksel meslekleri tekrar canlandırmak amacıyla şehir turizme kazandırılabilir.

Bu tezde 12 meslek dalı incelenmiş, 22 meslek erbabı ile görüşülmüştür. Kaynak kişilerden alınan bilgiler doğrultusunda Çorum’da 10 yıl içinde birçok mesleğin unutulacağı görülmektedir. Bu noktada devlet destekli projeler yanı sıra meslek lisesi öğrencilerinin ve Halk Eğitim Merkezlerindeki kursiyerlerin teşvik edilmesi ile maddi-manevi desteğin sağlanması mesleklerin yaşatılması konusunda önem arz etmektedir.

Tez kapsamında değerlendirilen mesleklerden terzilik; günümüzde imalattan çok tamirat üzerine basit eylemlerle hizmet vermeye devam ettiğinden toplumda daha canlı bir konumdayken, geleneksel evlilik kültüründen uzaklaşmayla birlikte yatak yorgan yaptırılması konusunda yaşanan talep azlığı sebebiyle yorgancılık mesleği, zayıf bir pozisyona sürüklenmiştir. Başlıca geleneksel yeme-içme alışkanlığının değişmesine bağlantılı olarak kullanılan malzeme değişikliği sebebiyle bakır türünden ürünler toplumda ikinci plana itilmiştir. Ayrıca bakırların oksitlenmemesi için yıllık bakım-onarım işlerinin olması da günümüzde insanlara zahmetli geldiğinden kalaycılık mesleği bitme noktasına gelmiştir. Sanayinin gelişmesine paralel olarak bilek gücünden makineleşme sürecine geçilmesi tüm el sanatlarını olumsuz etkilediği gibi demircilik sektörünü de etkilemiş, her geçen gün eksilen kadrosuyla canlılığı giderek azalmaktadır. Bir nev-i geri dönüşüm olarak icra edilen tenekeçilik ürünleri fiyat-performans olarak tüketiciye hitap ettiğinden tenekeçilik daha canlı bir konumdadır. Seri üretimin artması sebebiyle sınırlı sayıda üretim yapan ayakkabıcılar azalmakla birlikte yalnızca tamirat ile ilgilenen ayakkabıcılar canlılığını korumaktadır. Bilgiye farklı kanallardan ulaşılabilmesi ve alım gücünün artması sonucunda kitapların yıpranma süresi uzamış ayrıca onarım yerine yeniden alım eylemi gerçekleştiğinden ciltçilik

mesleği geri bir konuma sürüklenmiştir. Geleneksel usullerle icra edilen kerestecilik, arı kovanı yapımı ve elek imalatı makineleşme sonucunda canlılığını kaybetmiştir. İletişim kanallarının gelişmesi ve okuma-yazma oranının artması ise arzuhalciliğin durma noktasına gelme sebebidir. Geleneksel usullerle, bilek gücüne dayalı leblebi imalatı uzun ve meşakkatli olduğundan leblebicilikte de seri üretime geçilmiştir.

Tezde değerlendirilen tüm bu mesleklerden günümüzde temsilci sayısı bakımından en fazla olan ve kendini geleceğe ulaştırma kapasitesi bakımından en canlı meslek terzilik. Usta-çırak kültürü kalkmış olsa da Halk Eğitim Merkezlerinde verilen kurslar aracılığıyla ve terzi dükkanlarının sayıca fazla olması sebebiyle günümüzde bu mesleğe ilginin halen devam ettiği görülmektedir. Fakat değişen dünya düzeni ile geleneksel yaşam tarzından uzaklaşmış, bu sebeple de elekçilik, arzuhalcilik, demircilik gibi meslekler unutulmaya yüz tutmuştur. İncelenen meslekler içinde geleceğe taşınabilirliği en az olan meslek; arzuhalcilik ve kalaycılık olarak görülmektedir. İlde bulunan temsilci sayısının azlığı, usta-çırak ilişkisinin bitmiş olması ve arz-talep dengesine bağlı olarak bu işyerlerine fazla müracaat edilmemesi, bu mesleklerin geleceğe taşınmayacağını düşündürmektedir.

M.Öcal Oğuz ve Ezgi Metin'in birlikte kaleme aldıkları “ 2005 Yılında Çorum'da Yaşayan Geleneksel Meslekler” isimli kitapta değerlendirelen mesleklerden günümüze terzilik, yorgancılık, elekçilik, demircilik, kalaycılık, ayakkabı yapımı ve leblebicilik ulaşabilmiştir.2005 yılından 2024 yılına gelinceye değin geleneksel mesleklerin yaşatılması konusunda çok hızlı bir erime olduğu göze çarpmaktadır. Öyleki şapka yapımı, urgancılık, ahşap oymacılığı, ağaç tornacılığı,bağlama yapımı,beşik yapımı,dibek yapımı,kaşık yapımı,ud yapımı,yayıkyapımı,taş oymacılığı,çömlekçilik,bakırcılık, bıçakçılık,nalbantlık,sobacılık,çarık yapımı, kemer yapımı,semercilik,sepetçilik, süpürgecilik meslekleri günümüze ulaşamamıştır.

KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

Kaynak kişi 1: Metin Gözel

Dönem özelliğini aktaran kişi

Yaş:78

Eğitim durumu: İlköğretim

Memleketi: Çorum/ Alaca

Kaynak kişi 2: Esin Şeremet

Ustası: Zeki Şeremet

Yaş:45

Eğitim Durumu: Lise

Memleketi: Çorum/ Alaca

Kaynak kişi 3: Ramazan Görmez

Ustası: İshak Koç

Yaş:61

Eğitim Durumu: Orta Okul

Memleketi: Çorum/ Osmancık

Kaynak Kişi 4: Vildan Sönmez

Ustası: Lütfiye Sönmez

Yaş:43

Eğitim Durumu: Üniversite

Memleketi: Çorum

Kaynak Kişi 5: Yusuf Yıldız

Ustası: Yahya Yıldız

Yaş:60

Eğitim Durumu: İlköğretim

Memleketi: Çorum/ İskilip

Kaynak Kişi 6: Cennet Ceylan

Ustası: Rahime Kaya

Yaş:47

Eğitim Durumu: İlköğretim

Memleketi: Çorum

Kaynak Kişi 7: Salih Dokuz

Ustası: Şevket Dokuz

Yaş:77

Eğitim Durumu: Orta Öğretim

Memleketi: Çorum/Alaca

Kaynak Kişi 8: İsmail Ataç

Ustası: Mehmet Ataç

Yaş:60

Eğitim Durumu: Orta Öğretim

Memleketi: Çorum/Alaca

Kaynak Kişi 9: Yahya Demir

Ustası: Ömer Özel

Yaş:45

Eğitim Durumu: İlköğretim

Memleketi: Çorum/Osmancık

Kaynak Kişi 10: İsmet Burunsuz

Ustası: Hayrettin Yerlikaya

Yaş:73

Eğitim Durumu: Orta Öğretim

Memleketi: Çorum

Kaynak Kişi 11: Şuayp Kaya

Ustası: İsmet Burunsuz

Yaş:48

Eğitim Durumu: Orta Öğretim

Memleketi: Çorum

Kaynak Kişi 12: İsa Bolat

Ustası: Hüsnü Donalı

Yaş:63

Eğitim Durumu: İlköğretim

Memleketi: Çorum/Alaca

Kaynak Kişi 13: İbrahim Müezzinoğlu

Ustası: Emir Hafız

Yaş:65

Eğitim Durumu: Üniversite

Memleketi: Çorum

Kaynak Kişi 14: Emrullah Koç

Ustası: Cafer Hafız

Yaş:76

Eğitim Durumu: İlköğretim

Memleketi: Çorum/Alaca

Kaynak Kişi15: Hüseyin Koç

Ustası: Kadir Yücel

Yaş:50

Eğitim Durumu: İlköğretim

Memleketi: Çorum/Alaca

Kaynak Kişi16: Ahmet Arslan

Ustası: Satılmış Bozkurt

Yaş:69

Eğitim Durumu: İlköğretim

Memleketi: Çorum/İskilip

Kaynak Kişi 17: Erdal Nergiz

Ustası: Halil Salıcı

Yaş:35

Eğitim Durumu: Lise

Memleketi: Çorum /Alaca

Kaynak Kişi18: Mehmet Lütfi Tekkeşin

Ustası: Yavuz Bal

Yaş:51

Eğitim Durumu: Üniversite

Memleketi: Çorum

Kaynak Kişi19: İsmail Avşar

Ustası: Mehmet Avşar

Yaş:74

Eğitim Durumu: İlköğretim

Memleketi: Çorum

Kaynak Kişi 20: Coşkun Arslan

Ustası: Ahmet Şirin

Yaş:42

Eğitim Durumu: Lise

Memleketi: Çorum

Kaynak Kişi 21: Erol Eyvaz

Ustası: Kâmil Eyvaz

Yaş: 57

Eğitim Durumu: Ortaöğretim

Memleketi: Çorum/Alaca

Kaynak Kişi 22: Çınar Yağlı

Ustası: Hasan Yağlı

Yaş:66

Eğitim Durumu: Ortaöğretim

Memleketi: Çorum/Alaca

KAYNAKÇA

- Aksakal, V. Erdoğan, Y. (2020), **Arıcılık Üzerine Bilimsel Araştırmalar**, Ankara: İksad Yayınevi.
- Bayat, Fuzuli (2005), **Mitolojiye Giriş**, 1. Baskı, Karam Yayınları, Çorum.
- Çalışkan, V. ve Gemici T. (2011), “Türkiye’de Leblebi Üretimi ve Ticareti”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, (23), 235.
- Diyarbakırlıoğlu. A. (2013), **Kaybolan Meslekler ve Son Ustalar 2**, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Dursun. F. (2022), “Basındaki Yansımaları ile Geleneksel Terzilik Mesleği”, **Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi**, 5 (8), s.1056-1069.
- Ekti. E. (2013), “Endüstriyel Orman Ürünleri Sektörel Raporlar Serisi 5”, **Doğu Marmara Kalkınma Ajansı**.
- Ekici, M. ve Teke, S.G. (2021). **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı** (18. Baskı) içinde (s.111). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ekici, M. ve Teke, S.G. (2021). **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı** (18. Baskı) içinde (s.70). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eker, G.Ö. ve Özkan T. (2021). **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı** (18. Baskı) içinde (s.568-569). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eliade, M. (2003). **Demirciler ve Simyacılar**. çev. Mehmet Emin Özcan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eyüboğlu, İ.Z. (2017). **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**. İstanbul: Say Yayınları, genişletilmiş ve güncellenmiş yeni basım.
- Karaman. R. (2014). “Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahilik”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (1), 103-106.
- Kartalkanat. A. (2008). “Anadolu’da Madencilik Tarihçesi: Kütahya Gümüşköy’de 3500 yıldır Süren Madencilik Çalışmaları”, **Maden Etüt ve Arama Dergisi**, (137), 91.
- Mahmud, K. (2006). **Divanü Lügat-it Türk**. çev. Besim Atalay, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Oğuz, M. Öcal.(2007) **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**.(18.Baskı.) Ankara: Grafiker.
- Oğuz, M. Öcal- Ezgi Metin(2006). **2005 Yılında Çorum’da Yaşayan Geleneksel Meslekler**.Ankara:Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Topluluğu.
- Oğuz, Ö. (2002), “Küreselleşme ve Ulusal Kalıt Kavramları Arasında Türk Halkbilimi”, **Milli Folklor Dergisi**, (50),103-106.
- Örnek, S.V. (1971). **Etnoloji Sözlüğü**. Ankara Üniversitesi: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Söyük Güven, M. (2024). “Türk El Sanatlarında Artistik El Sanatları ve Geleneksel El Sanatları Arasındaki Bağlam”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, (45),265.
- Tan. S.A. (2014). **Zaman Yolcusu Hızır** (5.baskı). İstanbul: Şira Yayınları.
- Töret Büyükokutan, A. (2016). “Gelenek“,**Milli Foklor Dergisi**, (110),121.

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

- URL1: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi:02.03.2024)
- URL2: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 02.03.2024)
- URL3: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 02.03.2024)
- URL 4: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 02.03.2024)
- URL5:<https://www.tesk.org.tr/view/menu/goster.php?Guid=901d50d2-f1d9-11e9-b001-54213e5f8f01> (erişim tarihi: 18.03.24)
- URL6: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi:12.02.2024)
- URL 7: <http://www.siirparki.com/yunus11.html> (erişim tarihi: 15.02.2024)
- URL8: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 14.02.2024)
- URL9:
- https://kecioreneml.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/06/15/230766/dosyalar/2024_01/18095326_kariyerplanlama.pdf?CHK=2da9617947c4b0f55e30d7fbda60563 (erişim tarihi: 20.02.2024)
- URL 10: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 24.11.2023)

URL11: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 15.07.2023)

URL12: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 10.02.2024)

URL13: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 21.01.2024)

URL14: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 18.10.2023)

URL15: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 23.02.2024)

URL16: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 03.10.2023)

URL 17: [https://www.csqb.gov.tr/isggm/hizmetlerimiz/yayinlar/\(30.10.2023\)](https://www.csqb.gov.tr/isggm/hizmetlerimiz/yayinlar/(30.10.2023))

URL18: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 16.11.2023)

URL19: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 14.01.2024)

URL 20: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 07.01.2024)

URL21: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 24.08.2023)

URL22: <http://corum.ktb.gov.tr/> (erişim tarihi: 27.08.2023)

URL 23: <http://www.corum.gov.tr/> (erişim tarihi: 01.09.2023)

EKLER

EK-1 Esma Nur Gözel Comba arşivi:

Fotoğraf 1: Vildan Sönmez'in atölyesinden bir görüntü

Fotoğraf 2: Esin Şeremet'in atölyesinden bir görüntü

Fotoğraf 3: Yusuf Yıldız'ın Dükkanı

Fotoğraf 4: Cennet Ceylan'ın Dükkanı

Fotoğraf 5: Temiz ve kirli ynn ayrılması

Fotoğraf 6: Yn yorgan rneği

Fotoğraf 7: Salih Dokuz' un Kalaycı Dükkanı

Fotoğraf 8: Salih Dokuz' un atölyesinden bir görüntü

Fotoğraf 9: Toz nişadır örneği

Fotoğraf 10: İsmail Ataç'ın atölyesinde pres makinesi

Fotoğraf 11: İsmail Ataç'ın atölyesinde kesim makinesi

Fotoğraf 12: Yahya Demir'in dükkanından bir görüntü

Fotoğraf 13: Yahya Demir'in atölyesinden bir görüntü

Fotoğraf 14: Hayrettin Yerlikaya'nın dükkanından bir görüntü

Fotoğraf 15: İsa Bolat'ın dükkanından bir görüntü

Fotoğraf 16: Hayrettin Yerlikaya'nın atölyede çalışma görüntüsü

Fotoğraf 17: Şuayp Kaya'nın dükkanından bir görüntü

Fotoğraf 18:Emrullah Koç'un atölye girişi

Fotoğraf 19: Emrullah Koç'un atölyesinden bir görüntü

Fotoğraf 20: Hüseyin Koç'un atölyesinde kovan yapımı için kullanılan keresteler

Fotoğraf 21: Kovan yapımında kullanılan doğrama makinesi

Fotoğraf 22: Talaş temizleme makinası

Fotoğraf 23: Ahmet Aslan'ın atölyesinden bir görüntü

Fotoğraf 24: Erdal Nergiz'in Arzuhalci dükkanı

Fotoğraf 25: Hayvalı Leblebi

Fotoğraf 26: Erol Eyvaz'ın Nazar Kuruyemiş isimli dükkanından bir görüntü